

András Képes,

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ

A TANÍTÓKÉPZŐ-INTÉZETI TANÁROK ORSZÁGOS EGYESÜLETÉNEK
KÖZLÖNYE

FELELŐS SZERKESZTŐ:

NAGY LÁSZLÓ

1903
JUNIUS

XVIII. ÉVFOLYAM

VI. FÜZET

==== MEGJELENIK HAVONKÉNT ====

BUDAPEST
SINGER ÉS WOLFNER KÖNYVKERESKEDÉSE
Andrássy-ut 10.

TARTALOM.

	Oldal
ELMÉLET.	
<i>Dr. Hajós Lajos.</i> Az idegesség hatása az erkölcsi érzékre	321
<i>Nágel Sándor.</i> Emlézés és emlékezés	333
TANÍTÓKÉPZÉS.	
<i>Szőllősi István.</i> A Ma az iskolában	341
<i>Beér Ferenc.</i> A tanterv és az eperjesi állami tanítónőképző	348
NÉPOKTATÁS.	
<i>Somogyi Géza.</i> Az 1902. évi angol nevelésügyi törvény. (Második és befejező közlemény)	354
EGYESÜLETI ÉLET.	
<i>Németh Sándor.</i> Választmányi ülés jegyzőkönyve	364
VEGYESEK	
Kimutatás	367
Kimutatás	368

Szerkesztőség: Budapest, VIII. Baross-utca 57.

Kiadóhivatal: Budapest, VI. Andrásy-út 10.

Egyesületi tagdíj:

<i>évenként</i>	8 korona
<i>félévi részlet</i>	4 korona

Előfizetési díj:

<i>egész évre</i>	8 korona
<i>félévre</i>	4 korona

A „Magyar Tanítóképző” megjelenik — július és augusztus kivételével — havonként legalább 2 és félivnyi terjedelemben.

Egyesületi tagok a „Magyar Tanítóképző”-t a tagdíj fejében kapják. **Tagsági jelentkezések Sztankó Béla** főtítkárhoz (Budapest, I. Mozdony-u. 5/b.) intézendők.

A tagdíjak **Horvay Ede** egyesületi pénztárhoz (**Budapest I., Lógody-utca 104. sz.** küldendők be.

A reklamációk és előfizetési pénzek a kiadóhivatalhoz (Singer és Wolfner könyvkereskedése) intézendők.

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ

XVIII. ÉVFOLYAM.

1903. június

VI. FÜZET.

ELMÉLET.

Az idegesség hatása az erkölcsi érzékre.¹⁾

Bármennyire természetesnek is lássék, hogy *az erkölcs és az erkölcsi érzés* fogalmaival mindannyian tisztában vagyunk, mégis, amikor ezen fogalomkört exacte természettudományos vizsgálatok tárgyává tesszük, akár önmagában, akár az idegességhez való viszonyában; kötelességünk előbb ezen fogalmakat kihámozni azon öltönyből, melyet az elvont, metaphysikai gondolkodás szőtt reájuk és megismernünk őket a maguk természeti mesztelenségökben.

Tisztába kell tehát mindenek előtt jönnünk *az erkölcs és az erkölcsi érzés természettudományi nivoltával*. Míg *az erkölcs* csak olyan személyesített, vagy materializált minőségi fogalom, mint pl. a *szépség*, vagyis tiszta bölcséleti abstractio, amely realis jelenségekből vonható ugyan le, de egymagában még sem realitás, addig *az erkölcsi érzés* a lelki élet tényleges jelensége, olyan, mint a *szépség fogalmával szemben az aesthetikai gyönyör*.

Erkölcsi érzés és szépézés között közel rokonság van azért is, mert mindkettő a megnyugtató, kellemes, örömet vagy gyönyört keltő, felemelő érzések közé tartozik, különbséget közöttük úgyszólván csak az önkéntes osztályozás tesz, amely a szépézés feltételül szabja az *érdeknélküliséget*, míg az erkölcsézés forrása *az érdekeltég legnemesebbje, az emberszeretet*.

Innen van, hogy míg szépézést felkelthet élet nélküli valóság,

¹⁾ Lehet, hogy tisztelt kartársaink közül többen nem értenek egyet a tudós irónak egy némely fejtegetésével, mint például az erkölcsi törvény és érzelem keletkezéséről írt nézeteivel; mindazáltal kiválóan értékeseknek tartjuk e problémáknak tisztán természettudományi, biológiai alapon álló megfejtését. Azért reméljük, hogy e dolgozat azoknak is érdekes és tanulságos lesz, akik az íróval egyet nem érhetnek. Üdvözöljük az „Átalános Psychopathologia“ íróját a Magyar Tanítóképző munkatársai között. Szerk.

vagy test nélküli eszme is, mint pl. egy felhőcsoport, vagy a végtelenség eszméje, — addig erkölcsézés csak oly jelenségből fakadhat, mely embereket köt össze a szeretet láncával. Sőt, ha az erkölcsi érzés fogalmát tágítani akarjuk, azt is csak úgy tehetjük, ha az alapját tevő szeretetet terjesztjük ki annyira, hogy az képes legyen magába foglalni az emberen kívül is minden élőlényt.

Az erkölcsi érzés, mint valami összhang csendül meg bennünk, amely jelzi, hogy valamely jelenség vagy cselekvés a szeretet forrásából fakadt. Az erkölcsszabályok ezen összhang keletkezésének törvényei, és miként a zenei összhang nem az acustica számtani szabályainak közzöni tételét, hanem megfordítva, épen úgy az erkölcsi összhang sem erkölcsszabályokból fakad, hanem az erkölcsszabályok ezen összhangból.

Azt mondtuk, hogy az erkölcsi érzésben egy összhang csendül meg, legalább két lélek összhangja, kiket a szeretet lánc köt össze. Állapodjunk meg tehát annál, hogy némely cselekvés, — az, amely szeretetből fakadt, — abban, aki létrehozta és azokban, akiket illetett, az erkölcsi összhang érzetét kelti. Ily módon az erkölcsi összhangban az érzések két köre találkozik: az egyik kör a cselekvő emberbe van zárva és tartalma a szubjektív, vagy egyéni erkölcsézés, másik tágabb köre pedig, amennyiben több egyént, sőt az egyének sokaságát foglalhatja magában, a társadalmi erkölcsézés körének nevezhető. Látni fogjuk, hogy a kétféle erkölcsézés között, melyeket találóan az alaphanghoz és visszhanghoz lehet hasonlítani, mélyreható különbség van. Egyelőre csak annyit jegyezzünk meg, hogy habár többnyire az egyéni és a társadalmi érzés úgy egyezik egymással, mint a hang és a visszhang, néha mégis az egyén cselekvése benne magában nem, csupán környezetében hozza létre az erkölcsi összhang érzetét, — viszont máskor az, aki cselekszik önmagában jóleső erkölcsi meglegedettséget érez, míg környezete ugyanazon cselekvést a megzavart összhang kelletlen érzésével veszi tudomásul.

Ezen kontroverziák vizsgálata mélyebb betekintést enged a szubjektív és a társadalmi erkölcsézés lényegébe, eredetük és értékük különfeleségébe. Mindenekelőtt azt tapasztaljuk, hogy a szubjektív erkölcsi érzés nemcsak a bevégzett cselekvés lelkiismereti bírálója, *hanem első sorban, mint az erkölcsi cselekedetek erőforrása szerepel.* Ezzel szemben az erkölcsi cselekedet társadalmi visszhangja majdnem mindig passzív és ritkán vált ki hasonló értékű erkölcsi cselekedetet. Az életben ezen jelenség úgy nyilvánul, hogy míg a mi emberszeretetünk erkölcsi tettek forrása, addig azok, akikre szeretetünket pazaroltuk, ritkán hálásak, vagyis ritkán felelnek hasonló tettekkel. Itt látjuk csak, mennyire találó valamely erkölcsi cselekedet társadalmi érzésére a visszhang hasonlata,

mely mindig gyengébben szólal vissza, mint a hang, melynek létét köszöni.

Azon ellenmondások, melyek egy cselekedet szubjektív és társadalmi hatása között oly gyakran merülnek fel, kétségtelenné teszik, hogy a *társadalmi erkölcsérzés* egy forrásból fakad a *társadalmi egoizmussal*, és ha mégis vannak nemesebb kvalitásai is, ez csak onnan van, mert a társadalmi összhang számos lélek érzésének diffúziójából jó létre, amely érzésekben nemcsak egy cselekvés rájuk nézve hasznos vagy káros voltának tudata jut kifejezésre, hanem azon cselekvés *érzelem forrásának* indukált resonanciája is. Mivel pedig ezen indukált vagy resonans erkölcsi érzés sokszor ellenmondásba jut a társadalmi visszhang egoistikus elemeivel, ezért adott esetekben azok hatását gyengíteni, sőt lerontani is képes.

A szubjektív erkölcsi érzésről már eddig is láthattuk, hogy az magasabb, mondhatnók azt is, hogy nemesebb eredetű a társadalom egoistikus erkölcsi érzésénél. Annyi rokonságot az egoistikus érzésekkel itt is látunk, hogy ránk nézve mindkettő kellemes, kívánatos és törekvéseink célja; míg a megzavart erkölcsi érzés mindig fájdalmas, amitől mindenha szabadúlni, amit elkerülni igyekszünk.

Azonban mit látunk, ha ezen *erkölcsi egoizmus* kimagaslóbb példáit vizsgálat alá vesszük? Azt, hogy ezen erkölcsi egoizmus úgyszólván supramaterialis, mely az egoistikus jóézés körébe képes emelni a testi nélkülözés, szenvedés, sőt a lelki fájdalom érzését is. Ezen érzés gyakran hadat visel saját testi és materialis érdekeink ellen és ha azokon felülemelkedik, úgy az altruistikus emberszeretetet örömmel szenvedő és nélkülöző, lemondó hőseivé, sőt vértanúivá avat.

De hát miben találjuk az altruizmus paradox önzésének lélektani magyarázatát? Az emberi léleknek valami természetes sajátsága ez, vagy az elfajulás perversitása?

Választ ezen kérdésre az embernél fejletlenebb állatok tanulmányozásából meríthetünk. Azt tapasztaljuk, hogy az altruizmus paradox önzése az állatokban is feltalálható és hogy forrása itt is a szeretet, amely náluk teljes biológiai meztelenségében jelentkezik, mint a fajfenntartás ösztöne. A kölykei védelmében önmagát feláldozó nőstény, a méh, amely élete árán űzi el, vagy semmisíti meg a méhkast megtámadó ellenséget és a katona, aki hazájának védelmében vérzik el, ugyanazon fajfenntartó ösztöntől hajtva cselekednek. Állati példából is látjuk, mint szélesbedik ki az önfeláldozó anyai szeretetben nyilvánuló ösztön, mint lép túl a családi fészek határain és válik az egész testvérfaj létfennmaradásának önzetlen erőforrásává. Az emberek erkölcsi altruizmusának

forrása egy az állatok fajfenntartó ösztönével, melynek nyers meztelensége a fejlettebb pszichikai élet változatos szövésű és idomokat leplező köntösébe van ugyan öltöztetve, azonban mélységében ugyanazon hatalmas biológiai erő lappang, mint az állatokban.

Míg tehát egyrészt azt látjuk, hogy az erkölcsi cselekedetek forrását a fajszeretet vagy emberszeretet biológiai ösztöne képezi, addig a túlsó oldalon, a szeretet műveiben részesülők között ép oly természetes az önzés, mely legtöbbször hálátlanul, de mindig szívesen fogadja a szeretet adományait. A fajfenntartás egyszerűbb eseteiben, mint ezt az állatokon tapasztalhatjuk, a szülő önfeláldozásáért önzetlen jutalomban csak az unoka-generáció részesedik; ily módon váltakozik önzetlenség és hálátlanság, mint a fajfenntartásnak különféle hullám phasisai. Láttuk azt is, miként nemesedik meg a szeretet áldozatait fogadó önzés azon resonantiák által, melyek benne a szeretet művének erőforrása által rezdülnek meg. A szeretet műveiben nyilvánuló igazi erkölcsi összhang az alaphang és ezen resonantia között, nem pedig az alaphang és egoistikus visszhang között jó létre. Ezen összhang emeli a fajfenntartás egyoldalú ösztönét az Isten képére teremtett ember kölcsönös szeretetének kapcsává.

Mielőtt az idegrendszer ép voltának, vagy beteges állapotának jelentőségét vizsgálónk az emberi nem erkölcsi összhangjára nézve, előbb a szeretet biológiai alapját képező *fajfenntartó* ösztönt kell a maga vonatkozásaiban megösmernünk egyéb ösztönökhöz és lelki működésekhez.

Kétségtelen, hogy ezen ösztön csak egyik hatalmas, de nem egyedüli erőforrása az ember életcselekvéseinek. A maga egészében ép oly erős biológiai erőforrás az életfenntartás ösztöne. A múltba tekintő történelem perspektívájában ezen két forrás majdnem egynek tűnik fel, azért, mert ily nagy távlatból csak közös eredményüket látjuk és nem az ellentétes erő folytonos forrongását, melyektől úzkeresztségéből az eredmény kialakult.

Darwin törvényét kifejezhetjük úgy is, hogy *valamely faj fennmaradásának alapját az egyformán erős és egyformán eredményes életfenntartó és fajfenntartó ösztön képezi*. A természet bölcsességét látjuk kifejezve azon jelenségben, hogy ezen két ösztön, ha egyformán erős, úgy ellentétes lehet ugyan törekvéseiben, de soha sem az eredményekben, amelyeket létrehoz: az életfenntartás vak egoismusa, és a fajfenntartás hypermetrop altruismusa külön-külön a sárba és a csillagok felé húzák az embert, akit ezen széthúzó pórázok mégis egy szilárd középúton tartanak és vezetnek előre. A két ellentétes erő által közösen meghatározott útírány azon igazi aurea mediocritas, mely az élet valódi biológiai

fogalmának felel meg, azon életének, *melyben az egyénnek és a fajnak élete tömör egész, melynek közös feltételei és közös céljai vannak.* Az élet biológiai fogalmában az önfenntartó és a fajfenntartó erők egyensúlyát, a természettudományi erkölcs összhangját ösmerjük meg. Bárminő egységes ezen nagy összhang, mint egy világváros ezerféle hangjából ablakunkon át összeszűrődő tompa morajlás, részleteiben számos apró hangzavarnak: az öröm kacajába ütköző fájdalomsikoltásnak, az újszülött első sírásának, haldoklók hörgésének, dévajkodásnak és tülekedésnek egymásba fúló harmoniája. Az egész egymásba olvadó morajból az erkölcs összhangja hallik ki; az egyéni részletekből a küzdelem hangzavara, azon küzdelemé, mely ezen összhang felé tör.

Az erkölcsi összhang felé törtető nagy küzdelem részese minden ember, *minden emberben egy-egy kis harctere képződik az egoistikus önfenntartó és altruistikus fajfenntartó ösztönöknek.* Míg azonban a társadalmi élet nagy összhangjában csak a történetkutató lát különbségeket, aki korszakok erkölcsi összhangját hasonlítja össze, addig az egyének erkölcsi küzdelmei itt ennek az erőnek, ott amannak győzelméről tanúskodnak. Mindegyik ily küzdelem egy-egy kis tragédia, vagy komédia, de a társadalom nagy erkölcsi összhangja még sem tisztán ezek sikoltásaiból és kacagásaiból verődik össze: *a nagy tömeg, mintha nélkülözne minden individualitást, minden küzdelmet keltő nagyobb erényt vagy bűnt, halad a biológiai ösztönök megszabta úton, és lépteinek szabályos kopogásában szinte eltűnik az a zaj, amit egy-egy ember elbotlása, vagy valami dulakodás hozott benne létre.*

A tömegerkölcsök társadalmi összhangjában csak tömeges hatások hoznak létre változásokat, oly hatások, melyek az élet alapösztöneinek biológiai egyensúlyát változtatják meg.

Betegség és nélkülözés az a két hatalmas faktor, mely az életfenntartás ösztöne elé akadályokat gördítvén, annak az altruistikus fajfenntartó ösztönrel játszó egyensúlyi helyzetét, az emberek nagy tömegénél állandóan veszélyezteti.

Ha a szélesebb társadalmi látkör jelenségeit figyelmen kívül hagyván, az ember belsejében kutatjuk az önzés és a szeretet, vagy biológiai lényegükre vetkőztetve, az életfenntartás és a fajfenntartás ösztöneit, valamint a közöttük fennálló egyensúlyi helyzeteket és ellentéteket: úgy ezen mikrokosmosban nem kevésbé szövevényes jelenségeket látunk, mint a társadalom perspektívájában. Míg azonban az emberi társadalom általános erkölcsi az ő főirányzataiban annyira megfelelnek az opportunitásnak, hogy úgyszólván abból látszanak fakadni, addig az egyén erkölcsi élete annyira autonóm, hogy nyilvánulásai a szabad akarat ki-

folyásainak látszanak, azon akaratnak, mely a véletlen kénye-kedve szerint irányítja a cselekvéseket erkölcsös vagy erkölcsellenes utakra.

A természettudományi lélektan nagy vivmánya, hogy az önkényes szabadakarat káprázatának helyébe az egészséges determinizmus fogalmát helyezte, mely azon felfogást tette általánossá, hogy az akarat nem egy önmagától meggyúló szikra, hanem számtalan, részben talán a felösmerhetlenség homályában megbúvó tényező egymásrahatásának eredője, melynek mivolta tehát nem önmagától függ, hanem a tényezők mivoltától, a melyek létrehozták.

Elhagyom a lelki élet szövevényes mechanizmusának részletes és fárasztó leírását és csak durva vázlatát nyújtom a következőkben. Minden mozgás erőforrását a szervezet erőkészletei képezik, azon készletek, melyek fenntartására és pótlására a táplálkozás szolgál. Ezen erőkészletek a mozgató idegrendszer átalakító munkája segítségével hozzák létre a mozgást és a mozgások láncolatát, a cselekvést. Azonban a mozgató idegrendszer önként soha sem fog hozzá az erőkészletek mozgássá alakításához, csupán akkor, ha előbb ingerületbe jött, ezen ingerületet pedig érző impulsusok hozzák benne létre, amely érző impulsusokat az érző idegrendszer vezet a mozgató idegközpontokba. De az érző impulsusok sem jönnek önként létre, azok megint materialis hatások eredményei, a melyek az érző idegrendszer végkészülékeit támadják meg. Vannak külső végkészülékek, ugynevezett érzékszervek, melyek a külső világ materialis behatásait: tapintást, fényt, hangot, hőt stb. dolgozzák át a mozgató idegcentrumokba vezethető érzésingerületté és belsők, a melyek a szervezet anyagcseréjével járó vegyi és mozgásával járó mechanikai hatásokat fogják fel és vezetik tovább, mint érzésingerületet.

Az érző és mozgató idegrendszer működésének ily közvetlen kapcsolata hozza létre az úgynevezett reflexmozgásokat. De nemcsak ily közvetlen kapcsolatot találunk. Az érző és mozgató idegrendszer közé mint közvetve kapcsoló állomás van iktatva a társító idegrendszer; némely érzésingerület mielőtt a mozgató idegrendszert érné, ezen keresztül lesz vezetve. A társító idegrendszer feladata az, hogy több egyidejűleg fennálló érzési ingerület egymással kapcsolódjék és így közösen befolyásolt, tehát célszerűbb reflexmozgások jöhessenek létre. De a társító idegrendszer alkotása olyan, hogy abban az egyszer keresztülvezetett érzésingerület oly tartós változásokat hoz létre, melyek ép oly módon kapcsolódnak a frissen bevezetett érzésingerülettel és annak mozgató hatását ép oly módon képesek befolyásolni, mint bármely friss érzésimpulsus. Ily módon a társító idegrendszer a múlt érzésingerületeit, vagy tanútságait kapcsolja

össze a jelen benyomásaival, mi által a cselekvésnek az egyszerű és a kombinált kapcsolatoknál sokkalta változatosabb esélyei jöhetnek létre.

A társító rendszer tartós ingerületi állapotát emlékezésnek nevezzük. Ha most a társító idegrendszer azon sajátosságát is tekintetbe vesszük, hogy a benne létrejövő ingerületi kapcsolatok az egyénben az eszmélet fényét gyújtják, úgy hogy az ember tud arról, ami társító centrumaiban végbe megy, akkor érthető lesz az optikai csalódás, hogy azon számtalan ingerületi kapcsolódás, mely egy cselekvés kialakulását megelőzi, nekünk úgy tűnik fel, mintha eszméletünknek, nem pedig a felsorolt mechanikai tényezőknek műve volna. Így jó létre a szabad akarat illúziója.

Tudva hallgattam el, hogy az eszmélet fényében végbemenő társítások combinatióiból jó létre mindazon magasabb szellemi működés is, melyet elemeiben észlelésnek, összehasonlításnak, képzeleti kiegészítésnek, következtetésnek, gondolkodásnak stb. nevezünk. Ezen komplikált működések lényegükben még sem egyebek, mint a társító idegrendszerbe jutott érző ingerületek hosszadalmas áthasonulásai, melyek végül átdolgozott alakjukban mégis a mozgató idegrendszer működésének rugói. Ezen komplikált társítások útja gyakran oly hosszadalmas, hogy az érzésimpulsust keltő materialis behatás és a cselekvés között elveszítjük az okozati összetartozandóságot és ilyenkor az a benyomásunk támad, mintha érző impulsusok tettkeltő ereje a társító centrumban elkallódhatnék, másrészt, mintha a társító centrumok képesek volnának önként, — megindító érzésimpulsusok nélkül is, — cselekvést kiváltani. Az első látszat hozta létre azon téves felfogást, hogy a társító szerv tulajdonképen reflexgátló centrum, a második pedig azon látszattal kapcsolatban, hogy az, ami az eszméletben megy végbe, az eszmélet műve, — hozta létre és tartja fenn, mint ezt már érintettük, a szabad akarat téves hiedelmét.

Mínthogy az idegrendszer nem önálló állam az államban, de a testi szervezet egy része, érthető, hogy vázolt mechanizmusa is az élet nagy mechanismusának, biológiai rendeltetésének eszköze. *Az élet biológiai rendeltetését az önfenntartásban és fajfenntartásban* ösmertük meg, ezen fundamentalis törekvések szolgálatában állanak úgy a közvetlen kapcsolatú reflexek, mint a társító centrum közvetítésével létrejövő cselekvések és természetesen maguk a komplikált társító közvetítések is, tekintsük azokat akár a mozgások létrejöttének causalis kapcsolatába illesztve, akár látszólagos függetlenségükben különszakítva, mint gondolkozást.

Акár a természetvizsgáló, akár a bölcsész szemével nézzük az idegrendszer működését, az abban érvényesülő erkölcsi összhangot az

élet csak oly természetes törvényszerűségének kell tartanunk, mint például a magvak csiraképességét a növények élettanában. Az idegrendszer mindazon szövevényes működései, melyeket a gondolkodástan a képzetek, fogalmak és következtetések kategóriába oszt szét, és melyeket a lélektan az érzés, emlékezés, eszmetársítás, akarat és cselekvés elemeire bont, vagy röviden reflexes ösztönszerű vagy megfontolt cselekvéseknek nevez, csupán részjelenségei, — habár szemünk előtt legfontosabb részei, — a biológiai alaptörékvések szolgálatában álló összeletnek.

Az erkölcs nem kiváltsága vagy fényűzése az emberi nemnek, hanem egyéni és faji létfeltétele, vagy helyesebben azon törvények bölcséleti kivonata, melyek az emberi nem életrevalóságának alapjául szolgálnak. Ha bármely állati, vagy növényi család életrevalóságának alaptörvényeit azok életjelenségeiből kihámoztuk, pl. valamely növényi családnál a virágzás, magérlelés, táplálkozás, szaporodás alaptörvényeit, azokat ép oly joggal nevezhetnők azon növény erkölcséinek, summázatukat pedig azon növényi család alaperkölcseinek, mint az embernél az önfenntartás és fajfenntartás egyensúlyozó törvényeit az emberi nem erkölcsi alapjainak. A különbség csak abban áll, hogy összes észlelésünk és megismerésünk lelki működésekből állván, mi a lelkieket annyira fontosnak tartjuk, hogy azokat a többi életműködések élére állítjuk, sőt legyőzhetlen hajlammal birunk arra, hogy a részt tegyük az egész helyébe: a lelki jelenségekben lássuk az élet összes jelenségeit. Csak a lelkiek ezen túlértékelése miatt tűnik fel idegenszerűnek növények erkölcséről beszélni, mert a növényekben mi oly életjelenségek nyomára, melyek kétségtelenül lelki eredetűek, nem tudunk bukkanni.

Égészen más jelentőségű az *erkölcsiézés* fogalma, mely többé nem tényekből levont bölcséleti abstractio, hanem valóságos érzésingerületek halmazza. Oly lény, mely nélkülöz minden érző képességet, erkölcsi érzéssel sem birhat, — pl. mai tudásunk szerint ily érzéketlen lények a növények, — ezek erkölcsi törvényei tehát ép oly mechanikai módon érvényesülnek, mint a befűtött gőzgép erkölcsötörvényei, melyek a tehervonat vonszolására ösztökélik. Erkölcsi érzésről — a fogalom magasabb és szokásos jelentőségében — csak ott eshetik szó, ahol az érző, vagy eszméleti élet oly fejlett, hogy az érzések az öntudat világosságára emelkednek. Öntudatos lelkiélet mellett erkölcsi érzésnek a jól teljesített biológiai törekvések eszméleti visszhangját értjük, *erkölcsi érzéknek* pedig azon képességet, hogy minden letérést a biológiai rendeltetés útjáról megérezünk. Az erkölcsi érzék alapfeltétele tehát bizonyos érzékenység, mely abban nyilvánul, hogy amint a biológiai rendeltetés útjáról akár csak futólag letérünk, azonnal fájdalmas érzések keletkeznek bennünk.

Sokban emlékeztet az erkölcsi érzés a helyzetérzéshez. Helyzetérzésnek azon érzések összegét nevezzük, melyek bennünket testünk helyzetéről folyton tájékoztatnak, vajjon fennállunk-e, vagy ülünk, vajjon nyugalomban vagyunk-e, vagy mozgásban. Ezen tájékozás száz és száz érzés summázata: a föld érzése talpaink alatt, a fekvőhelyé derekunk alatt, az ízületek szeglethajlásából származó érzések stb. stb. Mindezen érzések összege hozza létre fennjárás alatt a biztonság vagy egyensúly érzetét, ha pedig ezen érzések hiányosak, úgy az ataxia bizonytalanságának, az egyensúlyzavarnak érzete jó létre.

Az erkölcsi érzés nem testünk térbeli helyzetének és körülményeinek, hanem egyéniségünk társadalmi helyzetének és körülményeinek visszhangja: normalis erkölcsérzés társadalmi környezetünkhöz való viszonyainkról tájékoztat, vajjon olyanok-e mint lenniök kell, egyenlő arányban érvényesülnek-e önfenntartási és fajfenntartási, egoisticus és altruisticus törekvéseink; ha pedig ezen érzésekben hiányok vannak, úgy az erkölcsi bizonytalanság érzete, erkölcsi ataxia jó létre.

A helyzetérzés hiányából oly módon jó létre ataxia, hogy nem tudván, egyensúlyunk biztos-e, vagy sem, mozgások jönnek létre azon célzattal, hogy egyensúlyunkat biztosítsák, de szabatos mozgás csak ép végtaghelyzetérzés mellett vihető ki, ami itt hiányzik, ezért az eredmény oly kapkodó mozgás lesz, amely még inkább veszélyezteti, semhogy biztosítaná egyensúlyunkat. Ugyanily módon hoz létre az erkölcsi egyensúlyérzés hiánya erkölcsi ataxiát, kapkodó és mások köreibé ütköző, saját érdekeinket sem eléggé biztosító cselekvéseket.

Az erkölcsérzés az idegesség legtöbb fajánál veszít teljességéből. Vizsgálatom körébe csak a tiszta idegességet vonom, mely minden kimutatható szervi változás nélkül csupán az idegrendszeri működésekben mutat zavarokat, amely tehát a jó és ép szerkezetű, de mégis rossz szabályozott és ezért pontatlan órához hasonlítható. Egyelőre eltekintek attól, vajjon az idegesség örökölt-e, vagy csak későbbi szerzemény. Az idegesség lényegét a fokozott ingerlékenység és fokozott fáradékonyság, vagy mint röviden kifejezni szokás, az izgékony gyengeség, (reitzbare Schwäche) képezi.

A fokozott ingerlékenység abban áll, hogy érző ingerület és visszaható mozgás kelleténél gyorsabban jó létre. Ezzel együtt jár, hogy az érzésingerületek intenzívebbek a normalisnál. Az idegélettan alaptörvénye, hogy minél erősebb az érzésingerület, annál nagyobb hajlama van a társító középpontok kikerülésével azonnal reflex mozgást hozni létre, vagy ha a társító középpont be is kapcsolódik, az ingerület sokkal gyorsabban halad át rajta, kevesebb egyidejű vagy korábban létrejött ingerü-

lettel lép kapcsolatba, ezért fokozott ingerlékenység mellett a megfontolt cselekvések rovására a reflexes és az úgynevezett impulsív cselekvések lépnek előtérbe.

Míg a cselekvésre vezető megfontolás a szabadakarat művének látszik, addig a reflexes és az impulsív cselekvések legyőzhetetlen belső kényszerből látszanak fakadni.

Az idegesek impulsív cselekvésének kényszere minket az erkölcsi érzés szempontjából érdekel. Keletkezését az impulsív cselekvés a túlerős érzésingerületeknek köszönheti. Láttuk azt a tendenciát, hogy az erősebb ingerület a társító középpont kikerülésével vált ki explosioszerű cselekvést; ha pedig a társító centrumon áthalad, elemi erejénél fogva más ingerületek befolyásának, legyenek azok frissek, vagy emlékezetiek, ellenszegül, sőt inkább azokat befolyásolja és ragadja magával. Úgy nyer ezen jelenség alakot, hogy amikor egy cselekvés látszólag a megfontolás retortáján szűrődik át, tényleg csak indokokat gyűjt előre determinált cselekvésének, és azokat, melyek ezen cselekvéshez illenek, megtartja, amelyek pedig ellenmondanak, elejti tekintet nélkül azok értékére és belső igazságára. Ha most számba vesszük, hogy az értelmi megfontolás az, amely mérlegeli valamely cselekvés viszonyát a környezethez, és a következményeket, úgy meg fogjuk érteni, mért érvényesülnek az impulsív cselekvésekben első sorban egoistikus, életfenntartó elemek. De még tovább mehetünk, ha magukat az érzésingerületeket vizsgáljuk, amelyek ily impulzív cselekvések gyűjtő szikráját képezik. Ezen ingerületek részben kellemesek, részben kellemetlenek. A kellemesek vágyat ébresztenek az érzés forrása után, a kellemetlenek védekezésre indítanak az érzés forrása ellenében. Innen van, hogy az impulsív cselekvések tendenciája egyrészt olthatatlan szomjúság az élvezetek után, másrészt legyőzhetetlen irtózat minden szenvedéstől. Láttuk azonban, hogy a fajfenntartás, vagy általában a szeretet érdekei mily gyakran jutnak ellenkezésbe a vegetatív jólléttel.

Mindezekből önként fejlődik ki egy kép vázlata, mely az ideges tulingerlékenységet az erkölcs ellenségének mutatja. Mielőtt tovább mennénk, hogy az idegesség másik alapvető sajátosságát, a fokozott elfáradást, vessük vizsgálat alá az erkölcsi érzés szempontjából: állapodjunk meg egy pillanatra az idegesek impulsív élvezethajhászásánál és fájdalomirtózatánál, hogy ezek további hatásait is megösmérjük.

Láttuk azt, hogy az eszmélet világossága, vagyis az öntudat a társító centrumok működését sugározza be, amiből természetesen következik, hogy a társító centrumot kikerülő reflexműködések öntudat nélkül mennek végbe, a társító centrumon végig száguldo és csak látszólag megfontolt cselekvések pedig homályosabb öntudati világitást

nyernek, mint az igazán megfontoltak. Az öntudat ezen alárendeltsége az önbírálat hiányosságát is jelenti, az erkölcsi érzés pedig tulajdonképpen az önbírálat eredménye, mely a jó cselekvést meglegedettséggel jutalmazza, a rosszat pedig lelkiismereti furdalással bünteti. Ott, ahol az öntudat fénye oly homályosan pislog, a lelkiismeret jutalmazó és büntető szerepe is majdnem teljesen elesik.

Erkölsős voltunk leghatalmasabb faktora épen az öntudatból fakadó önbíráló lelkiismeret. Bárminő fontos tényező az erkölcsi nevelés, amit tanítás és példa nyújt, jelentősége távol marad a lelkiismeret autodidaxiától. Egyszer mindenki megtántorodhatik, azonban a nyomába támadó lelkiismereti bűnhődés oly erős és tartós nyomokat hagy a társító centrumban, hogy minden következő hasonló esetben a bűnhődéstől való félelem fog visszatartani az újabb erkölcsi botlástól. De ha most az előbb egészséges ember idegessé vált, úgy lelkiismereti tanulságai nagyrészt meddők maradnak, mert homályosabb öntudat mellett végbemenő impulsív cselekvései nem szűrődnek eléggé át a társító centrumon, hogy a lelkiismeret emlékezeti tanuságai által befolyásoltassanak.

Még egy jelentős hatásáról kell megemlékeznünk az idegerek impulsivitásának, az pedig abban áll, hogy a lelkiismeret nélküli élvezet-hajhászás ez ideges bántalmat öregbíti, mi által erkölcsellenes tendenciája is lavinaszerűen fokozódik. Ily módon látjuk szemeink előtt képződni azon lefelé kanyargó utat, melynek egyik keréknyomában az idegrendszeri romlás, másikában az erkölcsi züllés kerekein gördül mindig sebesebb rohanással a rá került jármű, ha csak idején meg nem állítottuk, a testi és erkölcsi megsemmisülés mocsarába.

Nem csak bujálkodás, iszákosság és játék fenyegetik az ideges embert, hogy folyton ismétlődő szenvedélyévé válnak, hanem az elvakult egoizmus minden jogtalan haszonhódítása is, akár csalás, akár lopás vagy rablás, akár a bűnök bűne, gyilkolás is legyenek eszközei. Itt azon fordított viszonyt látjuk, hogy míg az egészséges embert a bűnt követő lelkiismereti bűnhődés tartja leginkább vissza az újabb bűnözéstől, addig az erkölcsi érzésében megromlott ideges nem érzi a bűnt követő önbűnhődést, csupán a könnyen meghódított hasznot, mely újabb hódításokra ösztökéli. Sötét és visszariasztó ez a kép; szerencse, hogy csak ott látjuk, ahol segítő kéz fel nem tartotta a romlásba siető idegest, hanyatló utjának azon végső szakaszában, mely tébolydák és fegyházak között vezet a temetőbe.

De térjünk vissza az idegesség romboló utjának elejére, ahol még nem ásott ily mély medret, hogy másik alapvető sajátságát, a fokozott fáradékonyságot vizsgálhassuk.

Két alakban jelentkezik az ideges fáradékonyság, mint a normális fáradtság túlzása, amely mindig munkát követ, habár sem nagyságában sem fennállásának időtartamában nem áll vele arányban, és mint indokolatlan fáradtság. Első alakja inkább a szerzett idegességet jellemzi, másika az örököltet. Az első erkölcsi jelentőséget azzal nyer, hogy munkairtózatot, henyelést okozhat, a henyelés pedig, tudjuk életfenntartásunk szükségleteit nehezebben elérhetőkké teszi, mi által könnyen csábít a szükségletek könnyű, de erkölcstelen megszerzésére. Ezt fejezi ki a német példaszó, mikor a henyelést minden bűn kezdetének mondja.

Az örökölt idegességnél előforduló indokolatlan fáradtság még kevesebb közvetlen erkölcsi jelentőséggel bír és még távolabb áll felállított thesisünk körétől, hogy mennyiben veszélyezteti az idegesség a normális erkölcsi érzést. Ezért tárgyaltuk a fokozott fáradékonyságot csak ily futólagosan, meg sem említettük volna, ha nem tartoznék az idegesség képének teljességéhez.

Vizsgálatunk eredménye, hogy az idegesség a szubjektív erkölcsi érzést veszélyezteti, és pedig a cselekvések impulsív, csekély öntudattal kísért előkészítésével és lefolyásával. Azonban tanulmányunk elején, ahol az erkölcs társadalmi összhangját fejtegettük, szerepelt az emberi cselekvések társadalmi visszhangja is, ezzel még kell foglalkoznunk, mert ha igaz, hogy korunk az idegesség jegyében áll, akkor feltételezhető, hogy a cselekvések társadalomerkölcsi visszhangja is változást szenved a társadalom oly sok tagjának idegessége következtében.

Láttuk, hogy a társadalmi visszhang legnagyobb részben egy emberi cselekvés rá nézve hasznos, vagy káros voltának kifejezéséből áll, tehát egoistikus nyilvánulás, és csak másodsorban tartalmaz oly rezonantiákat, melyek azon cselekvés erkölcsi keletkezésével rezdülnek össze, vagyis annak köszönik létüket, hogy a társadalom egyes tagjai a cselekvő helyzetébe képzelik magukat, és lelkiismerete megnyugvásával együtt örülnek, furdalásával együtt szenvednek. Minél nagyobb arányú egy társadalom idegessége, annál nagyobb szerepet játszik abban a cselekvések értékét hidegen mérlegelő egoismus, és annál inkább háttérbe szorúl a szeretet erkölcsi sympathiája. Más szóval kifejezve: nem csak a cselekvőre, de társadalmi környezetére nézve is áll, hogy az idegesség a nemesebb erkölcsi érzést az egoismus rozsdájával vonja be.

Mik mindebből a gyakorlatilag értékesíthető tanulságok? Először, hogy küzdjünk az idegesség ellen, másodsor, hogy védjük és terjesszük, erősítsük az erkölcsöket. A fennálló idegesség gyógyítása sem tisztán orvosi feladat, mert azt pl. akit telhetetlen bírvágya a struggle of life ideges áldozatává tett, csak akkor tudjuk meggyógyítani, ha előbb erkölcsi

aberratiojából, telhetetlen bírvágyából sikerült kigyógyítanunk, ezen második feladat pedig nem egyedül orvosi, hanem emberi, társadalmi. Ugyanaz, amit ezen példából az erkölcsi támogatás értékére nézve láttunk, százaszorosan áll, mikor nem a már megszerzett idegességet gyógyítani, de a fenyegetőt megelőzni igyekezünk. Egyszerűbb és tisztább, nemesebb társadalmi erkölcsök terjesztésével számos idegességet fogunk tudni megelőzni, azokat az eseteket pedig, amelyeket sorscsapások okoztak, könnyebben fogjuk gyógyíthatni.

Az erkölcsök tisztító hadjáratát a gyermekszobában és az iskolában kell megkezdenünk: példával és tanítással kell a gyermek lelkébe vésnünk, vérébe és izmaiba csepegtetnünk a társadalom-biológiai erkölcstorvények hármias alapját: *a munkát, szeretetet és jó lelkiismeretet.*

Az *erkölcshygiene* legyen a modern nevelés fundamentuma, a társadalom erkölcstelenségeinek és betegségeinek jövőre kiható óvószere, küzdelmeink állandó célja: otthon és az élet küzdőterén.

Dr. Hajós Lajos,
ideggyógyorvos.

Emlézés és emlékezés.¹⁾

Alkotmányos életünk kezdetén az iskolai munka túlnyomó része lecke feladás és lecke kikérdezésből állott. Ezen „tanítási módszertől“ mind jobban eltérünk a 70-es években s a modern pedagógus lelkiismeretes kötelességének tartotta (különösen a 80-as években) az iskolai tananyagnak a lehetőségig az iskolában feldolgozását.

A tananyag terjedelme azonban az ily munka sikerét mindig zavarta s a leglelkiismeretesebb tanítók s tanárok közül is csak a legkiválóbbak tudtak a tanuló házi munkája és kívülről tanulás, tehát emlékezés nélkül valami eredményt felmutatni.

Ezen tapasztalás és lélektani tanulmányok eredménye mind jobban előtérbe juttatta azon állítást és ezzel együtt egyszersmind követelést, hogy a tanuló az iskolában tanultakat otthon tanulja meg, vagyis emlékezze be s így tegye azt emlékezetében maradandóvá, állandóvá.

Ma már ezt az elvet, hogy t. i. az iskolában tanultakat a tanuló emlékezéssel tegye lelkében gyakorlattá, hogy csak ily módon való tanu-

¹⁾ Örömmel közöljük e cikket, mint tanítóképző intézeteinkben először végzett önálló kísérletek eredményét. Üdvözljük az írókat és kérjük, hogy közlönnyüket többi tanulmányaival is megtisztelni sziveskedjék.

lással lehet a tanuló tudására, tehát emlékezetére is számítani, mind általánossabbá lenni látjuk, és nemcsak gyakorlati, hanem elméleti pedagógusaink is mind nagyobb számban, majdnem általában alkalmazandónak nyilvánítják a kellő siker biztosítása végett.

Csakhogy amint az elv jobban terjed, úgy mindjobban megnőnek és megsokasodnak félszégei is az alkalmazásban s bizonyára rútabb kinövéseket fog teremni, mint az megengedhető volna, ha nem jövünk tisztába a tanuló munkaerejével, ha nem ellenőrizzük magunkat is, a tananyagot is, meg a tankönyvíróinkat is kellő módon és mértékben.

Mert ha el is fogadjuk azt az elvet, hogy a tanulónak emlékezetében meg kell örökítenie a tanulandókat, hogy ezek a lelkének tulajdonává váljanak, ne feledjük el, hogy csak a *megértett* gondolatokat képes a lélek jól megőrizni, csak ez emeli az ember intelligenciáját, hogy e nélkül csak „magolásról“ lehet szó. Pedig jól tudjuk, hogy a „magolók“, tehát értelem nélkül tanulók mily szánalmas alakjai az iskolának, s hogy az ily magolók nagy száma az iskola rossz bizonyítványa.

A magolók „tudása“ a legtöbb esetben éppen semmi, vagy véghe-tetlenül kevés. Ezek igen keveset tudnak abból, amit „beváltak“.

Ezekkel tehát kevés okunk van foglalkozni.

Megfigyelésünkre csak az értelemmel tanulók érdemesek. Csak azok, akik a megértettek elmondására betanult szavakat tanulják meg, érdemlik meg, hogy velük foglalkozzunk a végből, hogy tanulásuk feltételeit megismervén, munkájukat a lehetőségig megkönnyítsük a lelkükben bizonyos idő alatt felhalmozható anyag mennyiségének lehető pontos meghatározása által.

Mert biz e tekintetben még nagyon keveset tudunk, mert fölötte keveset tettünk.

Hogy jó alapon indulhassunk, *meg kell ismernünk a tanuló munkabíró képességét, az iskola tan- és munkaanyagát, a használt tankönyveket.*

Vagy nem is ezzel kellene kezdenünk, hanem azzal, hogy megállapítsuk, mennyi időt fordíthat leketanulásra minden egyes iskola minden egyes osztályának egy-egy tanulója? Mert azon követelés, hogy a tanuló az iskolában, iskolai munkával eltöltött napi 3—8 órai foglalkozás után és közben vagy előtt még napi 8—4 órán át tanulással vagy iskolai feladat elkészítésével foglalkozzék, lehet ugyan az iskolai munkában elért siker biztosítására irányzott törekvés, de hogy a tanuló ezt a munkát nem testi és szellemi hanyatlásának árán végzi el, az még egyáltalán nincs megállapítva és jogosnak vagy méltányosnak, tehát észszerűnek ez ideig még egyáltalán nem nevezhető.

Már pedig ma a legtöbb tanulónak napi legalább is 10—12 órai

munkát kell végeznie, hogy iskolai dolgait jól elvégezze, e mellett még igen sokan rosszul táplálkoznak, hideg szobában dideregnek.

Az egészségtan 8 órai munkát enged naponként végezni a felnőtt embernek, a gyermek és ifjú munkásnak ennyit sem enged meg, pedig ezek foglalkozása a legtöbbször testedző, a fejlődés érdekében is való.

Vagy milyen a tanuló élete a szocialisták igényeihez képest! — A míg ezek jó bért, kevés munkát, bőséges szórakozást és éppen ennyi nyugalmat kívánnak, addig az iskola sokszor úgy megrakja tanítványait munkával, hogy szórakozásra egyáltalán nem, vagy alig jut idő, s a nyugalomból is csak addig jut részök, míg az álom ki nem erőszakolja a maga jogait és le nem dönti a munka mellől a tanulót, s a míg a „kötelességérzet“ fel nem zaklatja az alvó idegrendszerét és nem hajtja az ifjút újra munkába — még hajnalhasadás előtt.

S hogy ez nem túlzás, azt tudja minden szülő, ki lefekvéskor még rendszeren ébren hagyja görnyedő gyermekét s azzal a kéréssel kapja az éjjelre szóló búcsút: apám, kérem, keltsen fel reggel 4 (vagy 5) órakor.

Ezen körülményre azonban csak rámutatni akartam.

A hatás, a melyet az ily állapot előidéző, elképzelhető. Annak tüzetes ismertetésére én már alig fogok vállalkozhatni.

Adatgyűjtésre azonban és a végből, hogy a szellemi munkának ezt a tágas és meglehetősen érintetlen mezejét egy kissé bevilágítsuk, még magam is érzek képességet és találok időt, hogy azok munkáját végezni megkönnyebítsem, akik az építés munkájára vállalkozhatnak.

Ez év elejétől állandóan végzek megfigyeléseket és kísérletezéseket, a melyek az emlékezés kérdésével összefüggésben állanak.

A véletlen annyiban kedvez ezen munkámban, hogy alkalmaztatásom helyén, Baján a tanítóképző intézetben mintegy 200 növendék van, akik a kísérletezés számszerűleg kifejezhető eredményeit éppen ezen aránylag nagy számuknál fogva közelebb hozzák a valószínűséghez.

Kísérleteim és megfigyeléseim sokfélék és több irányúak is.

Nem tagadom és mindazoknak figyelmeztetésül jegyzem fel, akik hasonló kísérletezést és megfigyelést óhajtának végezni, hogy az én általam felvett sokféle irány nemcsak hogy nagyon terhes, hanem lényegesen megnehezíti a bizonyos irányban való lehető jó látást vagy észrevezést, s ezért ajánlom, hogy a megfigyeléseket végző addig ne terelje figyelmét más irányba, amíg valamely irányban nemcsak hogy elvégezte megfigyeléseit, hanem ezek eredményét — legalább nagyjában — fel nem dolgozta, mert így munka közben veszi csak észre az esetleg felmerült hiányokat, hézagokat, felmerülhető kételyeket stb. s megismételheti megfigyeléseit, végezhet ellenpróbákat, megfordíthatja a kísérletezés

sorrendjét, szóval zavartalanul teheti meg mindazon lépéseket, amelyek valamely következtetésre lehető biztos vagy legalább elfogadható támpontul szolgálhatnak.

Az eljárás ezen módját nem eléggé ajánlhatom figyelembe venni, mert figyelembe vételétől várhatjuk, hogy munkánk kevesebb gondot és fáradságot és mégis sok örömet fog szerezni.

A kísérletezések idejére nézve ajánlatosnak tartom arra törekedni, hogy a mediumok lehetőségig egyenlő hatások alatt állottak legyenek a megfigyelést megelőzőleg és alkalmával, hogy így a lélek befogadó és megtartó képessége esetleg kombináló, érző vagy vágyakozó munkája a lehetőségig egyforma állapotban legyen.

A kísérletezést vagy a megfigyelő maga végezze, vagy közvetlen felügyelete alatt végeztesse, nehogy a megfigyelés eredménye oly hatásra jöjjön létre, amely bizonyos célzatosságot foglal magában.

Ezen tanácsok nélkül fogván munkámhoz, többféle megfigyelést végeztem majdnem egyszerre és úgy, hogy akkora anyaghalmaz áll előttem, hogy nemcsak a tanév hátra levő része, hanem az egész nagy szünet minden órája számára bőséges anyaghalmaz áll előttem, pedig kísérleteim jó része még egyáltalán nincs befejezve.

Legteljesebben dolgoztam fel azon anyagot, amelyet azon célból gyűjtöttem, hogy lássam, van-e és ha igen, úgy mily különbség van a tisztán látásbeli észrebevés és a tisztán hallásbeli észrebevés útján keletkezett képzetek megtartásában való képesség között; hogy lássam mily befolyása van a motorikus emlézésnek az előbbieik alkalmazása mellett; s mily szerep tulajdonítható a háromféle emlézőképességnek egymásra való hatásában.

Evégből felvettem 10—10 szóval 6 szócsoportot és ezek tartalmát kértem be f. é. márc. 17—21. napjaiban.

A kísérletet ily módon végeztem:

Tíz tárgyat felmutattam egymás után és kívántam, hogy növendékeim pusztán szemeikkel szereshető észrebevés útján, beszélő szerveik használata nélkül törekedjenek a felmutatott tárgyak neveit megjegyezni.

A kísérletet megelőzőleg papírlapokat osztottam ki és minden papírlap felső szélére íratam az osztályt, melynek növendéke az illető, továbbá a tanuló nevét s a kísérletezés idejét. A papírlapokat 4 részre hajlíttattam s az így kapott mezőket ugyanazon sorrendben megszámoztattam és kiadtam az utasítást, hogy a növendékek mire ügyeljenek a kísérletezések folyamán.

A tárgyak mutatása közben 3—5 másodpercnyi szünetet tartottam s mind a tíz tárgy felmutatása után kiadtam a jelszót az írásra.

Az írásra adott idő kezdetén nagy serénységgel folyt a munka; majd lassabban mozogtak a kezek, s mind több egyént lehetett látni, hogy emlékezetéből még egy-egy szót ki akar erőszakolni.

De ilyenkor már rendszeren le is járt a szavak írására adott 1 pernyi idő s elhangzott az „elég“ jelszó, amidőn mindenki letette ceruzáját, hogy újabb dolgokra irányozza figyelmét.

Ezután következett a

2. kísérlet. Ehhez felmutattam 10 tárgyat, és azokat hangosan meg is neveztem; növendékeimnek ekkor úgy fülük, mint szemük lehető használatát kötöttem lelkökre. Ezen kísérletezésnél, mint a hátra levők-nél az egyes képzetek felmerülése között mindig 3—5 másodpernyi időt engedtem.

Az egész kísérletsorozatban végig 2 tagú szavak vannak.

3-ik kísérletemben a felmutatott tárgyakat növendékeim nevezik meg hangosan.

4. kísérletezésemben növendékeimtől elfordulva nevezem meg ezen csoportba vett 10 tárgynak a nevét, míg az

5-ikben tanítványaim felé fordulva nevezek meg tíz tárgyat s végre a

6-ik sorozatban az általam, feléjük fordulva mondott szavakat ők utánam mondják hangosan.

Tehát a lélek befogadó és megtartó képességére 1. tisztán látás, 2. látás és hallás, 3. látás, beszéd (motorikus emlézés) és hallás, 4. tisztán hallás, 5. hallás és a beszéd-mozgást látás és hallás, 6. hallás, beszéd-mozgást látás és beszéd útján kívántam hatni.

Midőn azonban nagyjában végig néztem a begyült lapokat, nem voltam az eredménnyel megelégedve s hogy magamat is, meg növendékeimet is ellenőrizzem, egy másik kísérletsorozatot készítettem és végeztem márc. 31-én ugyanazon feltételek mellett, mint az elsőt, csak-hogy ellenkező sorrendben. Tehát az előbb utolsónak használt módot vettem elsőnek, az ötödiket másodiknak . . . és az elsőt utolsónak.

A begyült anyagot mindkét kísérletsorozatra nézve a következőképen dolgoztam fel.

Megszámláltam az egyes lapok szócsoportjaiból tényleg feljegyzett szavakat és az illető szócsoport szavai alá írtam azok számát. Így azon meggyőződésre jutottam, hogy az első sorozat (márc. 17—21) 1-ső csoportjában 191 résztvevő közül 58-an jegyeztek fel 10—10, 68-an 9—9, 37-en 8—8, heten 7—7, nyolcan 6—6, hatan 5—5, hárman 4—4, egy tanuló 3, három tanuló 2—2 szót, összesen tehát 1636 szót, amiből 1—1 tanulóra 8'56 szó esik.

Ezen adatokat táblázatban csoportosítva, ezen sorozat csoportjaira nézve a következők állhatnak:

Csoport	Egy csoportból leírtak										Összesen szót	
	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1		0
1	58	68	37	7	8	6	3	1	3	0	0	1636
2	67	82	30	7	3	2	1	0	0	0	0	1729
3	18	32	58	56	20	8	0	0	0	0	0	1484
4	9	8	25	42	51	41	12	2	1	0	0	1223
5	7	27	44	45	43	14	4	0	0	0	0	1324
6	3	12	22	56	51	35	10	1	0	0	0	1230
Összeg:	162	229	216	213	176	106	30	4	4	0	0	8626

Ebből aztán kitetszik, hogy a második csoportbeli szavakból egy-egy tanulóra 9'00, a harmadik csoportbeliekből 7'78, a negyedik csoportbeliekből 6'40, az ötödikekből 7'00, a hatodikakból 6'44 szó jut, s így a legkedvezőbb eredményt a látás és hallás útján szerzett (2), azután a pusztán látás útján (1), a látás, majd beszéd és hallás (3) és a hallás és beszédmozgást látás (5), végre a hallás, beszédmozgást látás és beszéd (6) és a pusztán hallás útján szerzett benyomások adják.

A második, (márc. 31-én végzett) kísérletben, amint már megjegyeztem, a márc. 17—21-én végzett szemben fordított sorrendet használtam.

Könnyebb összehasonlítás végett ezen kísérletsorozat eredményét fordított rendben írom le:

Csoport	Egy csoportból leírtak										Összesen szót	
	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1		0
6	28	49	52	37	15	4	0	1	0	0	0	1509
5	10	37	70	49	15	7	1	0	0	0	0	1465
4	39	78	52	16	2	1	0	0	0	0	0	1637
3	4	8	23	44	54	34	18	1	2	0	0	1177
2	3	8	35	47	58	30	5	2	0	0	0	1235
1	9	26	55	54	37	6	1	0	0	0	0	1398
Összeg:	93	206	287	247	181	82	25	4	2	0	0	8421

Ezen kísérletsorozat 5. és 6-ában 189, az 1—4-ben 188 tanuló vett részt.

Az átlagos eredmény a 6. (amott első) csoportra nézve 7'98 (amott 8'56), az ötödikre 7'75 (9'00), a negyedikekre 8'70 (7'78), a harmadikra 6'26 (6'40), a másodikra 6'56 (7'00), az elsőre 7'43 (6'44).

Mindenesetre el kell ismernem, hogy mennyiségtanilag nem teljesen egyező az így nyert eredmény, de nyilván látható, hogy a látás és a látással kapcsolatos módon szerzett benyomások sokkal jobban megmaradnak a lélekben, mint a hallás és hallással kapcsolatos módon szerzett benyomások.

Az észlelt eltérések dacára is mennyiségteni bizonyossággal megállapítható ezen állításom igazsága, ha a két kísérletsorozat átlagos eredményét egybevetem és összegezem :

Felírtak	A pusztán felmutatott	A felmutatott és a kísérlet vezetője által láthatólag megnevezett	A felmutatott s a tanulók által megnevezett	A vezető által a tanulóktól elfordulva megnevezett	A vezető által a tanulók szeme előtt élénk szájmozdulattal megnevezett	A vezető által láthatólag megnevezett s a tanulók által is megnevezett
	tárgyak nevei közül					
Az első sorozatban	8·56	9·00	7·78	6·40	7·00	6·44
A második sorozatban	7·98	7·75	8·70	6·26	6·56	7·43
összesen	16·54	16·75	16·48	12·66	13·56	13·87

Amit tehát feladatommá tettem: hogy lássam, van-e és ha igen, úgy mily különbség van a tisztán látásbeli észrevezés és a tisztán hallásbeli észrevezés útján keletkezett képzetek megtartásában való képesség között... azt feleletadóim megoldották oly határozottsággal, amely határozott különbség van a 6—6·5 és 7·5—8·5 között.

A kapcsolatos kísérletek eredménye kevésbé feltűnő ugyan, de épen a hatások különféleségéből magyarázható meg legjobban.

Ha a most tárgyalt szempontból nem is nagyon de a majd később leírandó szempontból már elég lényeges azt feljegyeznünk, hogy a felvett sorozatok csoportjainak mily jelentésű és a sorban mely helyen álló szavai kötötték le a tanulók figyelmét, illetve emlékezését inkább.

Hogy ez láthatóvá tegyem, közlöm a használt szavakat.

Az első sorozat szavai: 1. bélyeg, papír, kabát, kendő, gallér, gyűrű, kályha, kefe, óra, kréta; 2. ajtó, szivacs, gyanta, kilincs, vonó, fogas, ablak, kalap, nadrág, gyertya; 3. cipő, deszka, kötény, gyufa,

cukor, mellény, kötél, függő, olló, tükör; 4. ernyő, zsemlye, szőlő, ráma, kosár, szalma, köröm, homok, levél, répa; 5. fiók, tinta, fillér, dézsa, forint, szekrény, hordó, alma, pohár, madár; 6. asztal, lépcső, villa, narancs, széna, tányér, lámpa, téglá, üveg, kancsó. — A második sorozat szavai: 1. tető, kéreg, málna, veréb, kosár, utca, harang, ember, sarok, kéve; 2. kap, műhely, kórház, tenyér, virág, trágya, majom, veder, halál, tehén; 3. börtön, vidék, rózsa, torony, malac, oszlop, folyó, búza, templom, korbács; 4. villa, asztal, dugasz, tárcsa, névjegy, fiók, szakáll, zsemlye, tábla, ujság; 5. tányér, forint, tollszár, liter, térkép, fenyő, notesz, naptár, írón, füzet; 6. kanál, súlyzó, méter, citrom, üveg, labda, csiga, golyó, kifli, tálca.

Az eredmény a sorozatok szerint és fősszegben ez:

Sorozat	Szócsoporthatárait tartalmazó szavak száma									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
III. 17—21.	1028	926	903	760	852	771	764	833	866	923
III. 31.	993	855	811	733	704	749	630	797	920	969
Összesen szó	2021	1781	1714	1493	1556	1520	1394	1630	1786	1892

A szavak mennyiségének megfigyelésénél feltűnhetik, hogy a szócsoporthatárait tartalmazó szavak száma, amelyek, befelé haladván, esnek. Az esés 1-től 4-ig, illetve 5-ig és 10-től 7-ig terjed. A szócsoporthatárait tartalmazó szavak 5. és 6. tagjai emelkedést mutatnak a 4. és 7. tagokkal szemben. — Talán nem tévedek, ha a második sorozat csoportjai 7-ik tagjánál az ezt alkotó szavaknak: harang, majom, folyó, szakáll, notesz, csiga — tulajdonítom. Így lehet, hogy az 5. és 6. tagok szavai: gallér, vonó, cukor, kosár, forint, széna és kosár, virág, malac, névjegy, térkép, üveg; valamint: gyűrű, fogas, mellény, szalma, szekrény, tányér és utca, trágya, oszlop, fiók, fenyő, labda az oka annak, hogy ezen két tag nagyobb számmal van a kísérletben képviselve, mint ahogyan ezt várni lehetett volna.

A szavak számának a kezdettől és a végtől befelé való csökkenését annak tulajdonítom, hogy az első szavak éber figyelem tárgyai, az utolsók pedig a még közvetlen hatás alatt élénkebben megőrizhetők; sőt a kísérletezés folyamán azt a tapasztalatot is szereztem, hogy némely tanuló a leírást a hátsó tagnál kezdi és elég jól halad visszafelé, vagy leír 1—3 hátsó tagot s azután előre megy. Az oly növendék, aki

10 szót ír le egy-egy csoportból, rendesen igen jól, vagy éppen teljesen megtartja a sorrendet.

Nekem feltűnt, hogy több olyan növendék, aki mint tanuló gyenge az egyes csoportokat elég hibátlanul és majdnem teljesen leírta. Ennek okára nézve azonban ez ideig még csak véleményt sem adhatok, mert még odáig sem jutottam el, hogy azt magam is csak legalább gyaníthatnám. Lesz azonban gondom reá, hogy ez irányban is szerezzek némi felvilágosítást.

A jövő alkalommal egy, vagy esetleg több más megfigyelés eredményét fogom közölni.

Baja.

Nágel Sándor.

TANÍTÓKÉPZÉS.

A Ma az iskolában.

Azt olvastam, hogy az idén a budapesti egyetemen Marczali Henrik tanár szabadságharcunk történetét adta elő. Nagy örömet éreztem erre. Egy mulasztással lesz kevesebb, mellyel a jövődőknek ártunk. Egy lépéssel közelebb megyünk a térhez, melyen lábunkat megvetjük, hogy a jövődőkért az igazság erejével dolgozzunk. Nem állunk meg a Tegnap végén, hanem a Ma emelkedettségeről nézünk át a Holnapra.

Gyermekes és gyermektelen szülők, hivatásos és nem hivatásos nevelők ugyan széltében-hosszában hangoztatják, hogy az életnek neveljünk, de azért ezt a mozgó-zajgó életet csak oly távolról mutatjuk meg a növekedő embernek, hogy bele kerülve tájékozás nélkül vész el végtelenségében. A kört, amelybe hivatása állította, tehetsége szerint betölti, azontúl igaz nem lát, mert messzebbre nem is érdeklődik. Hiányzik az emberekből a lélek ez alkotó érzése, mert az erők duzzadása idején a lélek szemét alig-alig szoktatták ahhoz, hogy a Tegnap jeleusegein túl is lássa a folytatást, hogy a Ma szövevényei közt is megtalálja a kiemelkedéseket. A Ma megnyilatkozásait az emberi fejlődés minden vonatkozásaikban: az anyagiakban, mint a szellemiekben, a tudományban épügy mint a művészetben az iskola eddig nagyon kevésé érintette. Eljut idáig és akkor azt mondja az ifjunak: „Eddig elkalauzoltalak, ezentúl járj magad és nézz, amit akarsz, és ahogy akarsz!

Miért áll meg, mielőtt megszilárdítaná a kapcsokat a Tegnap és a Ma között? Miért nem marad segítő társa addig, amíg annyira közel nem vitte anyagi és szellemi életünk kimagasló jelenségeihez, hogy körvonalalaiban meglátni tudja? Egy tévedésért. Az a tévedésünk, hogy mi gyarló ösztönök és érzések szerint cselekvő emberek nem találhatjuk meg az igazságot a Ma jelenségeiben. Az a hitünk, hogy a Tegnapig kevesebb érzést viszünk, mely tisztalításunk elől elzárná a mindenekfölött való igazságot. Abból tanulhatunk, okulhatunk hát csak.

Igen, úgy van: az igazsággal kell az embereket igazakká nevelni. De valóban nem adatott-e meg embernek, hogy a jelenben elfogulatlanul, a tárgyi vonatkozások szerint ítéljen dolgokról és eseményekről? És örök igazság-e mindaz, amit a Tegnapról tanítunk, anélkül, hogy elfogulatlanságunkat féltető? Azért mert a Ma fölé egyéni vonatkozások nélkül emelkedni nehezebb, mint a múlt fölé, ne is kísértsék meg a nevelők, akik elvégre is, ha gyarlóságuk erősebb hivatottságuknál, a Tegnappal épügy vétkezhetnek az igazság ellen, mint a Mával? Akik erős képességgel kiemelkednek a jövőendőért lelkesen dolgozó Ma emberei közül, ám segítsék a gyöngébbeket, hogy ők is tudják látni, ami kapcsolatban van a multtal, ahogy ők látják. Ha csak akarnak tárgyilagosan lenni, miért töprengjenek tétlenül azon, igazán azok-e? A mienk úgyis csak az igazságra való törekvés lehet, az igazság maga az isten.

„Közállapotaink nem kis bajának tekintem, mondja *Wekerle* Sándor *Falk* Miksa kor- és jellemrajzaihoz írt előszavában, hogy legujabb történetünk — 1848-tól kezdve napjainkig — nincs még a higgadt és igaz kritika objektivitásával feldolgozva. Sokszor nem a rideg tárgyilagossággal bíráljuk meg az eseményeket, hanem az érzelem világából akarjuk levonni a tanulságokat. A túlzott önbizalom és a kishitűség hullámai váltakozva mardossák egyesek, pártok, nem ritkán az egész közvélemény felfogását, túláradó lelkesedés és másfelől a rideg közöny alkotnak hangulatot s nehezítik meg azoknak a valódi igazságoknak, megállapodott tanulságoknak, és következtetéseknek levonását, melyek a helyes és biztos eljárásnak iránytűjét képezik.“

*

Közoktatásunk szervezetében egy iskolafaj sincs, melynek annyira egybe kellene olnadnia a nemzeti élet Májával, mint a tanítóképzőnek. Akik innen kerülnek ki az életbe, legközelebb jutnak a néplélekhez, mely a jövőendő méhe. Sokan vannak, mind többen lesznek és a műveltség rohamos haladása szerint növekedik jelentőségük.

A néptanítók hivatása erősen kinő a régi keretből. Az ezrek mellett még csak százak vannak, akiknek munkája a jövőendőért nem merül ki

abban, hogy a tudás elemeit négy fal között zsenge lelkekbe beerőszo-
kolják, de a szemével a jövődő körvonalain révedező nemzeti társa-
dalom a néptanítóról beszélve az ideálra gondol, aki a maga tudá-
sával képe a jelennek, lelkes hitével kifejezője annak, amit várunk,
amit akarunk. A tanító ma is mint tegnap a tudás által biztossá, erőssé
lett művészi készséggel nyitogatja azt a legsejtelmesebb titkot, amit
léleknek hívunk, a gondolataival, érzéseivel és tetteivel táplálja a meg-
foghatatlant, hogy duzzadó erői színekben ragyogjanak, illatokkal izgas-
sanak. De ezzel munkája immár nem ér véget. A Tegnap és Ma képére
teremtett lélek mellől nem tágít az emberesedés idején sem. A tanítónak,
aki jelentőségében kiemelkedett a régi keretből, a maga lelkéhez vará-
zsolja az ifjú nemzedéket akkor is, mikor az élet szabad úszójává vált és
ennek hullámai hol lágy cirógatással, hol erőszakos vadsággal magyaráz-
zák neki a lét dalát. Ezt a dalt a maga igaz hangjaiban, de úgy hallgatja
majd mind több a leendő nemzedékből, amint azt a tanító dolgozza fel
a lelkében felhalmazott nemzeti műveltség anyagával. Így akarja ezt,
így rendelte el Wlassics miniszter ifjusági egyesülések alakítására vonat-
kozó intézkedésével.

A tanítót állítja oda az emberesedő ifjuság és az élettapasztalatokat
szedett szülők közé és azt mondja neki: „Érezd, amit az emberek leg-
jobbjai éreznek, tudd, amit a legkülönbek az emberi véges elme ereje
szerint kigondolnak, vedd különösen számba, amit fajtádnak érzésben
és gondolatban legnagyobbjai tesznek és tenni akarnak és lelked tüzében
megolvasztván a nemes anyagot, adj neki egyszerű mivoltában szép és
beszédes formát, hogy az együgyü lelkek a legnyersebb ellentétekben
is megérezzék az igazságot és megértsék, mint ahogy egykor meg-
értették az Úr fiának szavában a magasság és a mélység bölcsé-
ségét!”

Ime a néptanító ideálja, melynek az iskolán kívül is megalkotott
intézményben kell megvalósulnia. Ez a megvalósulás lehetetlenség
anélkül, hogy a közoktatásnak kihatásában legmesszebbre terjedő iskolája:
a tanítóképző a mult ideáljain kívül gazdagon meg ne teljék mindazzal,
ami a Ma értékeit képezi. Nemzeti jövődönk szerencséjére szellemi életünk
irányítója és fejlesztője gyakorlati érzéssel tud hozzá, mint kell a jelent
a jövővel összekapcsoló intézményeket épen a legalkalmasabb időben
létesíteni. A tanításnak az a tervezete, melyet az idén bocsájtott ki a
miniszter az állami tanítóképző intézetek számára (a vonzás törvényére
kell egyelőre biznunk, hogy a mások által fenntartott tanítóképzők el ne
maradjanak) megadja a lehetőséget, hogy ez év őszétől — hozzávaló
utasítások bizonyára idején fognak megjelenni — néhány évre rá a

miniszter tanító ideáljai kerüljenek ki a forrongást, formáiban és tartalmában hatalmas változásokat ígérő életbe.

Az emberek szembeszállása, készülése a mérkőzésre, mely a Ma forrongásában látható, miért történik? A nemzeti eszme és a gazdasági tényezők jó elhelyezése által elérhető erősödésért. A leendő tanítók új tanulmányi tervében a Ma és még inkább a Holnap e kívánsága nyomatékosan nyer kifejezést. A magyar szellemi életnek tanítását az eddigi elméleti alapról átteszi az irodalmi olvasmányokra, az ember élete és a föld jelenségei közt uralkodó összefüggés megértésére egy esztendővel szán több időt, végül fölveszi a tanítandók közé aminek a tudása nélkül ma már nyitott szemekkel is vakokként járunk e földi téreken: nemzetgazdaságtant. Igaz, hogy ez utóbbit a mezőgazdasághoz csatolták igen kevés óraszámmal, de hiszen az eredményes végrehajtás mikéntjét majd megtalálják a tanárok, kikkel a miniszter a tanítóképzés új korszakát kívánja megnyitni.

A helyi tantervnek úgy kell alakulnia, hogy hetenkint egy óra jusson a nemzetgazdaságtani ismeretek tanulására, melyeknek a mezőgazdaság és az azzal közvetlenül összefüggő tudás igen-igen jelentős, de mégis csak része. Épen a nemzetgazdaság törvényeinek összefoglaló ereje által kell a leendő tanítóban erősíteni az érzéket a társadalmat alkotó munkakörök harmoniája iránt. A fő természetesen az anyagnak nagy gazdagsága mellett nem annyira a tudás, mint a látnitudás; a megértés. Ha valahol, itt törvény, hogy az elméletet támogassa a gyakorlat. A Ma uralkodó és hatásukban kérlelhetetlen nemzetgazdasági törvényeket fejtegetjük, a Ma intézményeiben kell őket szemléltetnünk. Valami e szemléltetéshez mindenütt van. A legkisebb városkában is. A nagyobb városokban természetesen több van.

A mezőgazdasági tudást már régebben támogatják tanítóképző-intézeteink efféle gyakorlati tanulmányokkal. Amellett, hogy növendékeink az intézeti kertben a maguk munkájában figyelik a természet erőinek érvényesülését, egyes gazdasági kirándulásokból az összehasonlítás által igazán eleven tudást szereznek a föld és az emberi munka közt való viszonylatokról. Az aradi tanítóképző-intézet negyedéves növendékei évek óta tervszerűleg látogatják a tanulóanyaghoz alkalmazott időben a környék néhány nagy és kiscgazdaságát és a Hegyalja szőlőit. Ha a mezőgazdasági életnek az életben tanulmányozása beilleszthető a tantervbe, a nemzet gazdasági életének más munkaköreibe is fölvehető a négy év alatt egy és más látnivaló. Mi sem fogja jobban megvilágítani az utolsó évben tanulandókat a munkáról, a termelésről, a fogyasztásról, a benünk rejlő emberi erők értékéről, az egyes és a társadalom erőinek egy-

máshoz való viszonyáról, mintha a tanítóságra készülés idejében egy osztály tanárával megjelent volt néhány ipari műhelyben, kereskedelmi telepen. Szükséges, hogy a leendő tanító a különféle munkakörök embereit munkájukban lássa, a maguk egyszerűségében észrevegye jelentőségüket a nemzeti élet egész szervezetében és korán szokja meg a gondolatot, hogy semmi sem kicsinylendő, ami mellettünk, közöttünk él és munkálkodik. Nemcsak tudást szereznek így növendékeink, hanem — ami még fontosabb — mértéket is az élethez, melybe nemcsak okosan beilleszkedniök kell majd, hanem a melyet tartalomban gazdagítani és alakítani, segíteni lesz hivatásuk. Hogy melyik évfolyamban mit és mikor, milyen módon nézzenek meg a tanulók, a tanárok tárgyaik szerint hogyan osszák fel a tanterv betűiben meg nem szabott, de szellemének lényegéhez tartozó munkát, nagyon sok, itt részletezni fölösleges helyi körülménytől függ. Egy részlet mindenesetre a helyi körülmények fölött általános jelentőségűnek mondható. Ez az, hogy a munkás Ma alkotásainak megismerése magában az életben a jól tervezett írásbeli dolgozatoknak legbecsesebb anyagául szolgálhat. Az életrevalóságot, a tetterekészséget ilyenén módon fejlesztjük az ifjakban és e fejlődésük minőségét, a jövőre szolgáló ígéreteit mindig idején tudjuk meg e beszédes sorokból.

Mentől kisebb helyen van a tanítóképző-intézet, annál nehezebb eleget tenni a hivatásnak, melyet a Ma a jövőendő előkészítésében a tanítóképzőre hárít. Hogy értesse meg a nemzeti élet gazdasági és művészi alkotásait ott, ahová ennek a nemzeti életnek ugyancsak gyöngye rezdülései jutnak csak el? Bizony baj a harminc év előtt elkövetett hiba, melytől nem is könnyű szabadulni! Szerencsére legalább ma már nem élünk abban a hitben, hogy a tanítókat négy fal között csakis a mult tudásanyagával képezhetni. Nem tartjuk távol az élettől a leendő tanítót sem, sőt mi magunk vezetjük be, hadd éreze meg előre is feszítő erőit. Előbb utóbb állami segítséggel és részben társadalmi hozzájárulással minden tanítóképző-intézetnek meg kell majd teremtenie a maga pénz-alapját, melyből növendékei tanáraikkal rendszeresen utazzanak e hazában. Ha nincs is még úgy, rövid idő múlva a Ma ki fogja vívni azt a jogát, hogy a készülés éveiben minden tanítójelölt legalább egyszer a saját szemével lássa meg mindazt, amit a nemzeti erő anyagi és szellemi műveltségben Budapesten felhalmozott és csak azután menjen ki oklevelével a kicsi faluba dolgozni a jövőendőért.

*

E nyáron másodszor gyűlnek össze tanulásra a tanítók. Többen lesznek mint tavaly, mert hiszen Budapesten kívül Csáktornyan, Mára-

maroszigeten és Szabadkán rendeztetni a Ma szükségleteit gyakorlati érzékkel ismerő és a Holnap homályába tisztán látó miniszterünk a tanfolyamokat. A fejlődés e téren azonban nem csak számszerű. A vezető elvben van az igazi fejlődés. Nem ismétlő tanulásra gyűlnek össze a kirendeltek, hanem a továbbképzésért áldozzák fel önként nyári pehenőjük egy részét a hivatásuk szeretetétől áthatott tanítók. Nem annyira közkézen forgó könyvekben megtalálható ismereteket fognak előttük felvonultatni, hanem inkább szempontokat nyújtani, melyek szerint a mult és a jelen a fejlődésben összekapcsolható és a Ma tudásanyaga kiválasztható és megérthető. Nagy érdeme *Wlassics* miniszter a tanítói továbbképző tanfolyamokról kibocsájtott rendeletének, hogy a Ma szükségleteit nyomatékosan emeli ki az anyagi és a szellemi téren egyaránt. Hiszen a „legujabb kor“, „napjainkig“ kifejezések például az irodalom ismertetésében általában nem ismeretlenek iskoláinkban, de azért *Gárdonyi* Géza nem egészen ok nélkül teszi „Az a hatalmas harmadik“ nemrég megjelent regényében a következő szemrehányást: „Minden kornak megvan a maga írója, aki abban a korban érdekes és sokat érő ember. De változik az idő és vele a gondolkodás. *Az irodalmi professzorokat, akik háttal mennek előre, megcáfolja az élet.* Mert az élet a jelenben él és a jövő felé szegzi szemét.“

A tanítói tanfolyamok munkaanyagát nem érheti *Gárdonyi*nak e szemrehányása. A Tegnap rövide fogott anyagához azoknak a gondolatvilágát kell hozzácsatolni, akik élnek, akik azt fejezik ki, amit ma érezünk, ma gondolunk. Ez annál is inkább szükséges, mert ha másképp nem, az újságok által a legmesszebb eső falu népe is bele van kapcsolva a Ma gondolatvilágába. Ennek a népnek a tudásvágyát az ifjúsági egyesületekben és népkönyvtárakban csakis a Ma művelt tanítója képes kielégíteni.

Népek, nemzetek, világrészek szervezkednek egymás ellen a közgazdasági harcokra. E harcoktól jobban függ az emberek boldogsága és boldogtalansága, mint a mult véres küzdelmeitől. Ezeknek a gazdasági küzdelmeknek a mivoltából tudnak nálunk általában a legkevesebbet a művelt körökben is. Trefort évtizedekkel ezelőtt panaszkodott erről egyik levelében, melyet Falk Miksához intézett. A panasz ma is jogosult még.

Az iskolán kívül élettapasztalatokat szerzett tanítónak, aki tanulni akar, meg kell adni ehez az általános tudást, hogy ne álljon népe között tanácstalanul, ha véleményére, vagy épen tetteire lesz szükség. Olyan *Garabó*, amilyet *Rákosi Viktor* „Az elnémult harangok“ regényében fest, sok van az országban. Az állam oda tanítót küld. Ennek tudása, érzéke, előrelátása egy-egy tett, mely összefügg nemzeti erősödésünkkel.

A negyedik rend térfoglalása halad előre. Hogy ez a fejlődés is ne a nemzeti erősödés ellenére, hanem javára történjék, ott áll a nép közt a tanító. Csak értse ennek mivoltát, hogy ereje legyen a megállás-hoz is, a vezetéshez is, ha kell.

Mindez nagy, szinte merész kívánság számba mehetett még nem oly rég. Látva a tervszerű fejlesztést a tanítóképzésben, hiszünk az ideálok megvalósulásában. Látjuk a tanítót kora magaslatán messzelátó szemmel, duzzadó erővel a cselekvésre. Hivatott toll, a *Halász* Ferencé írta le nem rég, hogy a Ma előrelépésre sürget s a legközelebbi lépés a *tanítók állami képzésére* lesz. Ezután a lépés után lesznek csak igazán áldásosak a tanítók továbbképző tanfolyamai. Önként nyerni fog erőben a tanító mivoltának két főtényezője. Az egyik a tanulók képessége, mikor a tanítói pályára lépnek, a másik a tanítóképző tanárok munkásságának minősége.

A tanítóképző tanárok képzése ezzel a tárggyal mindenesetre a legszorosabban függ össze. Haladunk előre, mióta *Pauer* Imre gondolja, de a szervezetnek hiányzik még a zárópontja. Ezzel sietni kell, mert a Holnap nem vár. Ezután a pont után lesznek csak igazán helyükön az előadások, melyek sorozata a tanítóképző tanárok számára két év előtt kezdődött. Természetes, hogy ezekben a felolvasásokban a Ma életének még teljesebb mértékben kell érvényesülniök. És a tanítók tanítói még kevésbé kívánják a művészetekben és tudományokban a multak részleteit, hanem a jelen ágas-bogas szövevényében a magas, tájékoztató és összefoglaló szempontokat. Én azt sem tartanám bajnak, ha egyik vagy másik tárgyból nem rendes profeszort nyerne meg miniszterünk előadásra. Azt hiszem például, hogy ha *Ambrus* Zoltán az ő nagy modern irodalmi tudásával, finom elemző módjával kétheti felolvasásra megnyerhető volna, hogy a tanítóképző tanárokkal megismertesse a mai magyar írók gondolatvilágát, kapcsolatban a Ma külföldi íróinak munkáival, az a leendő tanítók közvetítésével nagyon megtermékenyítené a jövőndőt. Meggyőződésem, hogy a Ma megértéséhez sok fénnel járulna, ha például a magyar kritika kiemelkedő képviselője, *Alexander* Bernát az ő kiváló izlésével és világos, összefoglaló kifejezőmódjával a tanítóképző tanároknak a Ma művészetét magyarázná a mint összefügg műveltségünk egyéb áramlataival.

Mindennél is előbbvalók azonban a modern pszichológiai és nevelés-tudományi előadások mellett a Ma nemzetgazdasági elveinek beható ismertetése. A tanítóképző csak akkor ébresztgetheti növendékeiben a közigazdasági érzéket mindenféle vonatkozásnál, ha megvan benne művészetének az a biztossága, melyet csak sokoldalú szempontokból lehet

megszerezni. Ezen a téren aztán igazán semmit sem ér a csupán „anyagközlő” tanár. A pillanattal élő, a pillanattal alkotó művész tisztalátása vezesse munkájában.

Munka!... A jövő a munka világa. A munka tudománya lesz a legfőbb erőforrása a jövőért dolgozó tanítóképző iskolának is. Merítsünk a forrásból és mindabból, melynek mélységében a Ma egészséges és szép képe tükröződik. A multat szeressük, gondoljuk, de a jelent se kicsinyeljük és mellőzzük. A jövő a kettő szülöttje.

(Arad.)

Szöllösi István.

A tanterv és az eperjesi állami tanítónőképző.

A tanítóképzők új tantervének életbeléptetésével a tanítóképzés fejlődésének korszakos fordulójához érve, eljutottunk arra az időpontra, ahonnan tanítóképzésünk szakszerű és nemzeti szempontból való végső teljes kifejlődésének dátumát számíthatjuk. Igen, mert bár ez az új tanterv „az érdekelt tanári testületek s szakkörök komoly és buzgó közreműködésével” készült, mégis ha közreműködésünket zeventúl is oly elismerésre méltó lojális jóindulattal fogadják, vannak még oly kívánalmaink, amelyek nélkül a legjobb tanterv is tanítóképzésünk fejlődésében csupán pártikuláris eredményt mutat.

Tény, hogy az új tantervben kifejezésre jutott és úgy a haladó korszak, mint a tanítói tekintély szempontjából megkívánható szellemi szint, továbbá az erőteljesen kidomborodó nemzeti és szakjelleg tudatos rendszerességgel mutatja meg az irányt, amelyen a tanítóképzéshez fűzött fontos érdekek mellett — különösen a népiskola és a néptanítói hivatással bensőbb kapcsolatot teremtve — haladnunk kell. Azonban örömünk csak akkor lehetne teljes, ha ezt a tantervet hazánk összes tanító- és tanítónőképzői nem csupán alapul használnák a felekezeti képzők tantervének közelgő revíziójához, de egész terjedelmében elfogadják. Ezt, sajnos, többféle ok miatt a jelen körülmények között nem remélhetjük. Ugyanis a felekezeti képzők nagy részének jelen szervezete s kivált anyagi és szellemi eszközökben való fogyatékosága egyenesen kizárja azt, hogy az új tanterv szellemében az állami tanítóképzéssel egy színvonalon ez idő szerint egyöntetű képzésről szó lehessen. Meg aztan az is nyilvános dolog, hogy a felekezeti képzők egy része a magyar nemzeti irányzattal szemben alattomban és nyíltan nemzetiségi érzelmet ápol. Az új tantervet már ezért is nem szívesen fogadja, illetőleg amint az 1868. évi népoktatási törvény e tekintetben elasztikus intézkedését kijátszotta, ezután ép oly kényelmesen tördelheti a magyar nemzeti állam épületének alapjait.

Nyilvános tehát, hogy e tantervet a tanítóképzés és az ezzel kapcsolatos népoktatás egysége szempontjából az 1868. évi népoktatási törvény revíziójának kellett volna megelőznie. Megállapítandó lenne, hogy hazánkban hány tanító- és tanítónőképzőre van szüksége és mind-

azok a felekezeti képzők, amelyek eddig is igyekeztek a haladó kor körülményeihez alkalmazkodni, az állami képzők színvonalára emelkedés kötelezettségével megfelelő államsegélyben részesítendőek. Azok a képzők pedig, amelyek az államsegélyt és az ezzel járó állami ingerenciát elfogadni nem akarnák, vagy elhelyezésük s egyéb körülmények miatt fölöslegesek, bezárandók. Hiszen ha a felekezeti középiskolákat felekezeti jellegük meghagyása, de az állami tanterv alkalmazása és a magyar nemzeti szellem biztosítása mellett lehet segíyezni, igazán érthetetlen, miért nem törekedett a kormány már régen a tanítóképzéssel szemben is hasonló álláspontra.

Így érhetnők meg az állami tanítóképesítés és más idetartozó törvényes intézkedések kapcsán a magyar nemzeti népnevelés tényezőjeként az egységes tanítóképzés boldog korszakát!

Addig azonban az új tanterv felkarolása ügyében az egyházi főhatóságokhoz intézett udvarias miniszteri felhívás csak jámbor óhajtás marad. Olyan kérelem, amelyet a felekezeti képzők nagy része teljesíteni képtelen, de amelyre az érvényben levő 1868. évi népoktatási törvény keretében kötelezni őket nem is lehet. A miniszteri kérelem ezért volt kénytelen felekezeti tantervről is említést tenni, holott a tanulmányi rend egyöntetősége, vagyis a tanítóképzés egysége szempontjából nem lenne helyes, ha a felekezeti képzők eddig érvényben levő tantervének legközelebbi revíziója alkalmából a most kiadott új tantervet csupán alapul használnánk, kényük-kedvük szerint megnyirbálhatnák, de azt egész terjedelmében kellene elfogadniok. Amig tehát az új tanterv csak az állami képzőkre feltétlen kötelező, munkálatunk nem teljes, sőt távolabb visz kitézött célunktól, mert az állami képzés megfelelő színre emelt fejlődésével szemben állami és nagyrészt felekezeti képzés között az eddiginél is nagyobb különbség lesz.

Az új tantervről szólván, ezt az eszmét akartam előljáróképen megemlíteni, foglalkozzanak vele részletesebben azok, akik alapos hivatottsággal képesek az eszme érvényesítésében netalán előforduló akadályokat tapasztalatak, tudásuk és tekintélyük erejével elhárítani. Vajha meggyőződnének az illetékes tényezők arról, hogy közoktatásügyünknek ez idő szerint ennél mélyrehatóbb megoldást váró kérdése nincs.

Ezek után bátor vagyok az eperjesi állami tanítónőképzőben, ahol tudvalevőleg tanítónőképzéssel kapcsolatos óvónői képzés miatt külön tanterv van érvényben, az új tanterv leendő alkalmazását röviden ismertetni. Ez azt hiszem, annyival inkább szükséges, mert alkalmat nyújt arra, hogy néhány évvel ezelőtt nagy port felvert egy elvi jelentőségű agilis pedagógiai mozgalommal, melynek az említett tanítónőképzőben folyamatos kettős képzés eredménye, végre leszámoljunk.

Arról van ugyanis szó, hogy az utolsó évtizedben egyesek — különösen az 1892-iki óvóképzés tanfolyamán résztvettek közül — mindinkább hangoztatni kezdik, hogy a népiskolai tanítás folytatása lévén az óvodai képzésnek, tekintettel a gyermek fokozatos testi és lelki fejlődésére, a népiskolai tanító a közvetlenebb szemléltető óvodai foglalkozás alapján tanítson. Ismerni kell a gyermek testi és lelki életét s folytonos fejlődésé-

ben figyelemmel kísérni születésétől. És ez ismeret alapján a gyermek fejlődési fokozatának megfelelő módszeres eljárást kell alkalmazni. E tétel lényeges általános felállításában annyira nem új, hogy lehet mondani, egyidős a nevelés legelső tudatos alkalmazásával. De új benne a mozgalom ama végső konkluziója, mely szerint a tanító vagy tanítónő megfelelő nevelői készség birtokába csak akkor jöhet, ha az óvodaköteles gyermekeket is nevelni tudja, illetőleg ha egyuttal óvóbácsi vagy óvónéni is.

Nos, mi következik ebből?

A tanítóképzésnek az óvóképzéssel való szerves összekapcsolása.

Tudtommal annak idején Peres Sándor és Láng Mihály, amikor az eszme megvalósítására a talajt előkészítettnek vélték, e tárgyban részletesen megokolt memorandumot nyújtottak be a közoktatásügyi minisztériumhoz.

A mozgalom szellemének megfelelő eredménye ugyan nem volt, de egy kényszerítő körülmény az illetők fáradságát legalább részben mégis megjutalmazta. Ez a kényszerítő körülmény pedig az volt, hogy az 1891-ben megalkotott kisdedovási törvény csak papíron maradt s így az utána szervezett négy óvóképző évről-évre aggasztó mértékben bocsátotta kenyér nélkül világgá a képesített óvónőket. E szorult helyzetben tehát a minisztérium nem helyezkedett ugyan a folyamodók általános elvi álláspontjára, de alkalmat adott arra, hogy eszméiket gyakorlatilag érvényesítsék, megbízván őket a budapesti Fröbel-féle, illetőleg az eperjesi állami óvóképző-intézetnek óvóképzéssel kapcsolatos tanítónőképzővé leendő átalakítására. Ezzel szemben mint különös jelenséget említem meg, hogy a szepsi-szentgyörgyi óvóképzőt, mivel ott a helyi erők a kétféle képzés összekapcsolása érdekében nem buzgólkodtak, egyszerűen átalakították tanítónőképzővé.

Nos, ez idő óta — immár négy éve — Eperjesen a tanítónőképzés óvónőképzéssel kapcsolatos. Ennyiben van különbség és ez lényeges eltérés, az említett képző és a többi állami tanítóképzők képzése között.

De nézzük ezt a különbséget közelebbről. Azt hiszem, nem lesz érdektelen, ha erre vonatkozólag az eperjesi állami tanítónőképző tanártestületének véleményét, mint amely testület az eszmét gyakorlatilag kipróbálta, röviden ismertetem.

Az említett testület f. évi áprilisban tartott gyűlésén az igazgató által bemutatott új tanterv érvényesítéséről megindult tanácskozás kapcsán egyhangu határozattal kimondta, *hogy a tanítónőképzéssel összekötött óvónőképzést jörőre is fenntartani kívánja*. Az intézet eddig nemcsak abban különbözött a többi állami tanítónőképzőktől, hogy az egységes óvó- és tanítónőképzést szolgálta, de miniszterileg jóváhagyott külön tanterve szerint a tantárgyak beosztására és némileg terjedelmére nézve is. Hogy ezután legalább a tanulmányi rend szempontjából ilyen különbség ne legyen, a testület az ideiglenes tanterv mellőzésével egész terjedelmében az új tantervet kívánja alkalmazni. Az egyesítést az általános menetben következő tervezettel kontemplálta keresztülvihetőnek:

Az I. és II. évesek járnak megfigyelés és gyakorlat végett az intézettel kapcsolatos mintaóvodába. Tanulnak óvodai alaki munkát és heten-

kint egy kritikai órán a mintaóvónő vezetése alatt a szerzett szemlélet alapján az egyes foglalkozásokra vonatkozó pedagógiai elveket és szabályokat levezetik. Az I. osztály óvói gyakorlati kiképzése teljesen azonos módon történik a III. osztály népiskolai gyakorlati kiképzésével hetenkint két órában. Ebből egy óra megfigyelés és gyakorlat, mikor az egész osztály bemegy a mintaóvóba; egy óra pedig megbeszélés. Ezenkívül egy óra szükséges még óvói alaki munkára. Így aztán az I. osztály részére az új tantervben megszabott óraszámom (33) kívül még három óra lesz beillesztendő.

A II. osztály számára a szükséges gyakorlati órákat a meghatározott óraszámom (33) kívül nem lehet beilleszteni, azért a II. évesek naponként felváltva kettős-hármas csoportokban járnak gyakorlatra a mintaóvóba, amint ez jelenleg szokásos. Ezenkívül az óvói kiképzés szempontjából a II. évesek részére is egy alaki munka és egy megbeszélő órát kell még a tantervben meghatározott óraszámhoz függeszteni.

Ezzel a kiseddóvói gyakorlati kiképzés a II. osztály végén befejezést nyer s így meglesz az egyensúly a kiseddóvói és népiskolai gyakorlati kiképzés között, mely utóbbira az új tanterv szintén csak két órát szán.

A II. osztály elvégzése után az osztályvizsgálaton minden növendék vizsgálatot tesz az alaki munkából és az óvói gyakorlati foglalkozásból. Az így nyert osztályzat mint végérvényes vezetendő be a négy évfolyam elvégzése és a képesítő vizsgálat után az oklevélbe. Ez eljárást a testület részben az óvóképző intézetek képesítő vizsgálati szabályzatából veszi, az óvói gyak. foglalkozásra is alkalmazván ama rendelkezést, mely az alaki munkára vonatkozik. E tervezet szerint az oklevél címe jövőben is *Kiseddóvónői és Népiskolai Tanítónői Oklevél* lenne. Azok a növendékek, kik a III., vagy IV. osztályba oly más intézetből nyernének felvételt, hol eddig az óvónői képzést elsajátítani módjuk nem lehetett, *Népiskolai Tanítónői Oklevelet* kapnának.

Ezek mellett még a zenei tárgyak oktatására vonatkozólag lesz az eperjesi és a többi állami tanítónőképzők között lényeges különbség. A tanterv tudvalevőleg a tanítónőképzők részére a zenei tárgyak közül a zongorát teszi kötelezővé. A tanterv emez intézkedését egyenesen helytelenítjük és nem habozunk egész nyíltan kimondani, hogy nem méltatták kellő figyelemre a tanító- és tanítónőképzők zenei oktatásának legelső és legfontosabb célját: a népiskolai énektanítást. Mert hiszen bizonyításra sem szorul, hogy mindenki számára a népiskolai énektanításnak könnyen megszerezhető egyetlen eszköze az összes többi alkalmazott hangszernek közül csakis a hegedű lehet. De nézzük, mi célja van képzőkben az egyes hangszereknek. A zongoratanulás férfiképzőkben ép oly lényeges, mint a hegedülés, mert jelen körülményeink mellett a kántorképzést az állami képzőknek is szolgálniuk kell és a növendékek összhangzattani tanulmányainak a zongora mintegy szemléleti eszköze nemkülönben előkészítője a harmoniumon és az orgonán való technikai készségüknek. Tehát mint leendő kántoroknak és mint ének-, vagy zene-

kar vezetőknek feltétlenül szükségük van zongoratanulásra. Tisztán a népiskolai énektanítás szempontjából csakis hegedűt kell tanulniok. Most már csak az a kérdés, hogy tanítónőképzők tanítsák-e szintén a zongorázást a férfiképzők itt jelzett céljához képest?

Erre semmi szükség nincs, mert még ez idő szerint sem kántornők, sem karmesternők képzésére gondolnunk nem lehet. Azonban a tanítónőképzőben is tanulhatnak zongorázást azok, akik e tekintetben előkészültséggel jöttek az intézetbe s különös zenei tehetségük van. Ez elvi oknál fogva volt tehát az eperjesi tanítónőképzőben eddig is kötelező a hegedűtanulás, míg a zongorázás csak fakultatív tantárgy. Nincs okunk ezzel az állásponttal szakítani, sőt a többi nőképzőknek is követniök kellene bennünket, mert tapasztalatunk szerint a növendékek a hegedűtanulásban négy év alatt a népiskolai énektanításhoz szükséges teljesen elégtő eredményt tudnak felmutatni. Különben az óvói foglalkozásban feltétlen szükség van a hegedűre. A zongorát pedig mint kötelező tantárgyat csak azok tanulják, a kik a III. és a IV. osztályba más intézetből jöve, azelőtt hegedűt nem tanultak.

Ime, általános vonásokban a különbség az eperjesi és a többi állami tanítónőképzők képzése között! Egyébiránt az új tantervet mi is egész terjedelmében óhajtjuk intézetünkben kötelezővé tétetni s így az új tantervben meghatározott óraszámom kívül az I. és II. osztályban az óvodai képzés folytán három, illetőleg két óratöbblet lesz, továbbá osztályonként egy-egy zongora (fakultatív) óra.

És most még kötelességem a kettős képzésről szóló véleményünk megokolását röviden kifejtteni.

Miként tervezetünkben látszik, mi az óvó- és tanítóképzés egyesítését nem teljesen összeforrasztott, benső egységben óhajtjuk gyakorlatilag megvalósítani, mint azt Láng Mihály, az eszme annak idején legszenvedélyesebb harcosa, az óvóképzés szellemének a tanítóképzésbe való beolvasztásával akarta. Véleményünk szerint mind a négy évfolyamon egymással párhuzamosan haladó, illetőleg lényegében összetett képzés célunktól messze terelne. Mert akkor a tulságosan elsajátított óvói módszeres eljárás szelleme, különösen ennek nem egyszer tapasztalt szerelenségei folytán, ferde irányzatba terelné a népiskolai tanítást és nevelést. Nekünk tökéletesen elég, ha növendékeink az óvodaköteles gyermek testi és lelki életét, fejlődését, foglalkozását, a környezetében öt érdeklő tárgyak és események részleteit és tulajdonságait, szóval kicsiny szellemének sajátos megnyilatkozását szakszerű irányítással megfigyelik. Ennek alapján leereszkednek a kis gyermek lelki világának csudásan naiv légkörébe, hogy onnan képzelete szárnyain vezethessék lassankint, fölfelé a tudatos való megismeréséhez. És ha az első két évben így tanultak báni a kis gyerekekkel, a hol még tulajdonképeni tanításról, vagy mondjuk ismeretközlésről szó sincs, mennek a népiskolába nagyobb gyerekek közé. Ezek már kezdik sejteni s lassankint tudják miért vannak ott. A mint átlépik az iskola küszöbét, nem csupán játék lesz életük, de egyuttal munka is. Ezzel felelőség háramlik rájuk s csintalanságuk, hibájuk nem az ártatlan lélek megnyilatkozása többé s lehet sőt kell is őket inteni, figyelmezteteni.

tetni, feddeni. Amott az óvóban nincs a gyermeket felsőbb tagozatba képesítő meghatározott tananyag.

Óvó és népiskola között tehát úgy a gyerekekkel való bánásmód, nevelői eljárás, valamint céljuk tekintetében oly lényeges különbség van, hogy óvói és tanítói szervesen egyesített képzés egyik, vagy másik hátránya, sőt határozott vesztesége nélkül lehetetlen. De rendkívül nagy előnye a tanítónak, ha a kisebb gyermekek nevelési rendszerébe is beavatótt. Ha az óvói módszeres eljárás folytán közvetlen tapasztalat által megszerzett tudatában van amaz általános igazságnak, hogy a gyermek élete fejlődésében sincs ugrás és az a nagyobb gyermek is még mindig gyermek, a kinek fejlődöttemb lelki életéhez éppugy hozzá kell férkőznie, mint az óvóban. Ezért elevenebb és szemléletesebb tanítási szellemet visz a népiskolába s tényleg növendékeink módszeres eljárásukban mint rendkívül ügyes tanítónők ismeretesei.

Ime ezért ragaszkodunk mi *az itt jelzett keretében az egyesített képzéshez*. Különben kötve is vagyunk hozzá, mert az „Eperjesi kisdied-nevelő-egyesület“ 1894-ben saját tulajdonát képező kettős beltelkét — a mostani állami tanítóképző helyiségét azzal a kikötéssel adta át az államnak, „hogy az ott felépítendő óvóképző-intézettel kapcsolatosan egy mintavoda fenntartassék, hogy ez az épület és telek mindig és kizárólag kisdiednevelési célokat szolgáljon, mert ellenkező esetben... a város tulajdonába s használatába száll át.“

Végül e kivételesen alkalmazott kettős képzésünkre vonatkozólag felmerül egy kérdés. Ugyanis nem tekintve a mi véleményünket a népiskolai tanítás és nevelés szempontjából, csakugyan szükséges-e a tanító és óvói képzés általános egyesítése, mint amely irányban évekkel ezelőtt Láng Mihály agilis természetének egész szenvedélyével oly erősen harcolt. Mert ez az eszme nemcsak olyan meggyőződése volt akkoriban neki, amelyből az ember sokszor az okos ellenérvek súlya alatt engedni szokott de azt valósággal népnevelési rendszerünkbe új vért önteni hivatott, megváltó hittel védelmezte. Az ilyen benső meggyőződés által sugallt hit hogyne adna az embernek erőt es önbizalmat, nem is gondolva arra, hogy ha talán a tömeg nem érti meg: egyénileg bukhatik, de az eszmének diadalmaskodnia kell. Ezért nem volt népnevelésügyi szaklap, amelyben Láng Mihály az egyesítés eszméjét, igaz önmagát minduntalan ismételt félelmetes bőbeszédűséggel — nyilvánosság előtt ne tartotta volna. Összes erejével mintegy provokálta a közhangulat rokonszenvét. Nemcsak meggyőzni akart, de mert e tárgyban keresvekereste a vitakozást, ha akadtak kételkedők, legtöbbször győzött is.

Végre a minisztérium Láng Mihálynak módot nyújtott arra, hogy eszméjét gyakorlatilag megvalósítsa, kibővítvén az eperjesi óvóképzőt óvóképzéssel kapcsolatos tanítónőképzővé. Mindjárt aztán, talán az óvónők fölösleges nagy száma miatt, a budapesti Fröbel-féle óvóképzőt is.

Láng Mihály tehát győzött, mert a legilletékesebbek támogatását sikerült megnyernie. Győzött, mert eszméjét olyan irányban, amint az a tanítónőképzéssel összekapcsolható, mi is elfogadván, megbecsüljük ránk hagyott örökségét.

Nos, az eszme diadalának ily szépen megfogamzott fordulója után méltán várhatjuk, hogy a fáradhatlan apostol mindaddig fennenlobogtatja a zászlót, amíg hite országosan testté válik. Adja Isten, hogy várakozásunkban ne csalódjunk.¹⁾

Beér Ferenc.

NÉPOKTATÁS.

Az 1902. évi angol nevelésügyi törvény.

Második és befejező közlemény.

IV. Általános intézkedések.

17. — 1. Ha valamely tanácsnak ezen törvény alapján hatáskörébe vág, tartozik a tanács által készített s a nevelésügyi főtanács által jóvá hagyott tervezettel összhangzásban szervezett nevelésügyi bizottságot vagy bizottságokat létrehozni: föltéven, hogy a tanácsnak az ezen törvény II. része szerint hatásköre kivételesen annak megállapítására is kiterjed, hogy az ő esetükben egy nevelésügyi bizottság szükségtelen, mikor is egy ily bizottság létesítése rájuk nézve nem kötelező.

2. A tanács által hatáskörének az ezen törvény alapján való gyakorlására vonatkozólag minden ügy, kivéven az adó kiszedésének jogát, vagy pénzkölcsönzést, véleményezés végett a nevelésügyi bizottsághoz utasítandó, a tanács pedig bármely ilyenmű hatáskör gyakorlása előtt kivéve ha véleménye szerint az ügy sürgős, a nevelésügyi bizottság jelentését a kérdésben levő ügyre vonatkozólag elfogadni és fontolóra venni tartozik. A tanács hatáskörének az ezen törvény szerinti bármelyikét, kivéven az adószedésének és pénzkölcsönzésnek jogát, bármely megszorítással, vagy föltétellel, vagy anélkül a nevelésügyi bizottságra ruházhatja.

3. Minden ily tervezetnek gondoskodnia kell:

a) a bizottság legalább többségének a tanács által való megválasztásáról, nemkülönben arról, hogy az így megválasztott egyének a tanács tagjai közül valók legyenek, hacsak a tanács másként nem határoz;

¹⁾ Nem tudjuk, hogy Láng Mihály fog-e ez aposztrofálásra felelni. De a mi nézetünk szerint a kiseddóvó-képzéssel kapcsolatos tanítónőképzés ügye új stádiumba jutott azóta, amióta az a szervezet (Eperjesen és Budapesten) fennáll, működik s kezdi az ily módon képzett tanítónőket kibocsátani. Most már annak eldöntése, hogy a többi tanítónőképzők is kapjanak-e hasonló szervezetet, az többé nem egy ember lángbuzgalmától függ, hanem azon objektív tapasztalatoktól, amelyek e képzőkben a kiképzés terén s az ezekből kikerült tanítónők működése körül tehetők. A magunk részéről nincs is most más szavunk az ügyhöz, mint hogy ajánljuk a kormánynak, hogy kísérje e képzők és tanítónők működését élénk figyelemmel; mi pedig tartjuk felszínen a kérdést. Mert alig van rokonszenvesebb és hasznosabb ügye közoktatásunknak, mint a különböző fokú intézetek összekapcsolása.

b) más testületeknek (ideértve a szabad-voluntary-iskolaegyesületeket), a nevelésben tapasztalt egyéneknek és az azon területen, a melynek érdekében a tanács működik, levő iskolák különböző szükségletei iránt tájékozott egyéneknek, ahol az kívánatosnak látszik, kijelölése, vagy ajánlata alapján s a tanács által történő választásról;

c) nőknek épúgy, mint férfiaknak a bizottság tagjai közé való befoglalásáról;

d) az ezen törvény szentesítése idejében fennálló iskolaszékek (schoolboard) tagjainak, ha az kívánatos, az első bizottság tagjaivá való megválasztatásáról.

4. Bármely egyén is, a ki javadalmas tisztség vagy hely birtokának okából, vagy a kinek egy szerződésben, vagy megválasztásban része és érdeke lévén, a nevelésügyi bizottságot választó tanács tagja nem lehet — egy nevelésügyi bizottság tagjává sem választható meg, — de a meg nem választhatás (disqualification) egy egyénre pusztán azon okból, mert a tanács által gyámoltott, ellátott vagy fentartott iskolában, vagy collegiumban tisztséget visel, nem alkalmazható.

5. Egy ilyenmű tervezet ezen törvény minden, vagy bármely céljára egy tartományon belül bármely területű külön nevelésügyi bizottság, vagy a tartományok, törvényhatóságok vagy városi kerületek, vagy azok részeinek kapcsolata által alakított bármely terület számára közös nevelésügyi bizottság alakításáról gondoskodhatik. Bármely ilyenmű közös-bizottság esetében elég, ha a tagok többsége tartományok, törvényhatóságok és kerületek tanácsai által, a melyekből, vagy a melyeknek részeiből a terület alakítottat, választatik.

6. A nevelésügyi tanácsnak egy tervezet jóváhagyása előtt a javasolt tervezet intézkedései nyilvánosságra hozatalának céljából minden szükségesnek látszó intézkedést meg kell tenni és mielőtt bármely tervet is, mely egynél több nevelésügyi bizottság választásáról intézkedik, jóvá hagyja, meg kell győződnie, hogy vajon a nevelés minden alakja általános egymásmellérendeltségének fontossága kellő figyelembe vétetett-e?

7. Ha a tanács ezen szakasznak megfelelő s a nevelésügyi tanács, főtanács (board) által jóváhagyott tervezetet az ezen törvény szentesítése utáni tizenkét hónapon belül nem készítetett, a főtanács készíttessen ezen törvény intézkedéseinek megfelelőleg azon célokra, melyekre a tervezetnek kellett volna készítve lennie, egy ideiglenes rendtartást.

8. Egy ily tartományi, vagy tartományi törvényhatósági, nevelésügyi bizottság létesítésére vonatkozó tervezetnek Walesben, vagy Monmouth tartományban, Newport törvényhatóságban intézkednie kell afelől, hogy az 1899. walesi időközi (intermediate) nevelésügyi törvény alapján szervezett tartományi kormányzótestület bármely ilyen tartomány, vagy tartományi törvényhatóság számára beszünttetésék, nemkülönben oly intézkedéseket kell tennie, melyek — egy ily terület hatásköre, kötelessége, tulajdona és felelősségének az ezen törvény szerinti helyi tanügyi hatósághoz való áttétele végett és hogy ezen szakasz intézkedései az így áttett hatáskörnek a helyi tanügyi hatóság által való gyakorlására alkalmazhatókká tétessenek — szükségeseznek és alkalmasoknak látszanak.

18. — 1. A tanács kiadásai ezen törvény alapján, amennyiben

azokról más úton gonodskodás nem történt, a tartományi tanács esetében a tartományi alapból, vagy adókból, vagy, ha törvényhatósági adó nem szedetik, egy külön adóból, amely a törvényhatósági adóhoz hasonló módon vettetik ki és szedetik be, egy, a törvényhatóságtól eltérő városi kerület tanácsa esetében pedig azon módon, amint azt az 1876-i népnevelési törvény harmincharmadik szakasza az ezen szakaszban említett kiadások tekintetében előírja, — fizetendők: föltétven, hogy —

a) a tartományi tanács bármely egyházközséget, vagy községeket (a község vagy községek felügyelőinek adott indokolt jegyzék után), amelyeknek a tanács véleménye szerint azon iskola, vagy collegium, amelylyel való kapcsolatban a kiadások felmerülnek, szolgálatot tett, ha azt szükségesnek látja, bármely olynemű kiadásra kötelezheti, mely nálunk ezen törvény alapján a népiskolán kívüli más nevelésre való tekintettel befolyt;

b) a tartományi tanács bármely törvényhatósági, vagy városi kerületen belől, melynek tanácsa ezen rész céljaira, a helyi tanügyi hatóság ezen törvény III. része alapján kiadásainak fedezésére semmi összeget sem szedhet;

c) a tartományi tanács azon egyházközséget vagy községeket, melyeknek a tanács véleménye szerint az iskola szolgálatot tesz a náluk valamely nyilvános népiskola ellátása vagy javítása végett főkiadás, vagy házbér fejében felmerült bármely kiadás oly részével, mely azonban felénél nem kevesebb és háromnegyedrésznél nem több, amilyent az megfelelőnek lát, terhelheti;

d) a tartományi tanács valamely előállott kiadás oly részét, mely azonban felénél kevesebb és háromnegyedrésznél több, nem szedheti be, hogy kizárólag azon területen belől, mely azon iskolakerületet, melynek érdekében a kötelezettség előállt, amennyiben az az ő területükön belül van, alkotta a hozzájuk áttett iskolaszékkel (board) bíró bármely iskola kölcsönösszege vagy házbére miatt fenálló kötelezettséget kiegyenlítsé.

2. A helyi tanügyi hatóság által fentartott bármely iskolát illető minden bevétel, ide értve bármely parlamenti segélyt, de kivéve azon összegeket, melyekről saját külön céljaikra a gondnokoknak kell gondoskodniuk, ezen hatóságnál fizetendő.

3. A törvényhatósági tanács által ezen törvény alapján bevételeikről és kiadásaikról külön számadások vezetendők és ezen számadások úgy készítenendők és vizsgálандók s ugyanazon intézkedések alá helyezendők, mint a tartományi tanács számadásai, nemkülönben azon határozatok, melyek ezen számadások vizsgálatára az azzal kapcsolatos és abból folyó minden ügyre vonatkoznak, az 1882-i s a számadások és vizsgálataikra vonatkozó helyhatósági testületi törvény intézkedései helyett alkalmazandók.

4. Ahol valamely helyi törvény alapján az 1870-től 1900-ig hozott népiskolai törvények céljaira valamely törvényhatóságban előforduló kiadások oly alap, vagy adóból fizetendők, mely más, mint a törvényhatósági alap, vagy adó, ezen törvényhatóság tanácsának kiadásai ezen törvény alapján a törvényhatósági alap, vagy adó helyett, ezen alap, vagy adóból fedezendők.

5. Ahol a helyi tanügyi hatóság által ezen törvény alapján valamely pénz bevétele, vagy kifizetése bármely ezen törvény által megállapított nevelésügyi bizottságra, vagy bármely nyilvános népiskola gondnokaira bízatik, ezen bevételek es kiadások számadásai a helyi tanügyi hatóság számadásainak tekintendők s az ezen számadások számvizsgálói pedig a gondnokokkal szemben azon hatáskörrel ruházandók fel, mintha a gondnokok a helyi tanügyi hatóság tisztviselői volnának.

19. — 1. A tanács és tartományi tanács esetén az 1870-től 1900-ig menő népnevelésügyi és az ezen törvény céljaira az 1881-iki helyi törvény céljainak megfelelőleg a tartományi törvényhatóság, a törvényhatóság és városi kerület tanácsának esetében pedig a közegészségügyi törvény céljainak megfelelőleg, vehet kölcsönt, — de a tartományi törvényhatóság, a törvényhatóság vagy városi kerületi tanács által kölcsönzött pénz azon alap- vagy adó által való biztosításra, amelyből a tanács kiadásai ezen törvény alapján fedezendő, kölcsönzendő.

2. Az ezen törvény alapján kölcsönzött pénz nem úgy számítandó, mint a tartomány önadósságának az 1881-i helyi kormány törvény céljaira szolgáló része, vagy mint a tartományi törvényhatóság, törvényhatóság vagy városi kerület adósságának része.

20. — Oly hatóság, mely ezen törvény alapján hatáskörrel bír:

a) valamely tartomány, törvényhatóság kerület tanácsával vagy egyházközséggel, akár helyi tanügyi hatóság, akár nem, a hatóság bármely jogkörének, a tanács területén belül levő bármely iskola, vagy kollegium ellátását, illetőleg tetszés szerinti feltételek mellett megállapodásra léphet; továbbá

b) ha a hatóság egy nem tartományi törvényhatóság vagy városi kerület tanácsa, ezen törvény szentesítése után bármely időben a tartomány tanácsának megegyezésével s a nevelésügyi főtanács jóváhagyásával az ezen törvény szerinti bármely jogköréről és kötelességeiről a tartományi tanács javára lemondhat és ez esetben a hatóság így átengedett jogköre és kötelességei beszüntetendők, a hatóság területe pedig, ha az átengedett jogkör és kötelességek a népnevelést illető intézkedést is felölelik, ezen hatáskört illetőleg a tartományi tanács területe részének tekintendő.

21. — 1. Az ezen törvény alapján kiadott bármely ideiglenes rendeletre az 1875-i közegészségügyi törvény 297. és 298. szakaszai (melyek az ideiglenes rendeletekre vonatkoznak), úgy alkalmazandók, mintha az ezen törvény alapján adattak volna ki.

2. Ezen törvény alapján minden tervezetnek és ideiglenes rendeletnek oly esetleges és folyamányszerű intézkedéseket kell tartalmaznia, amelyek szükségeseknek és célszerűeknek látszanak.

3. Egy ezen törvény alapján készült tervezetnek, amennyiben az jóvá hagyatott, oly hatállyal kell bírnia, mintha az ezen törvénybe iktattatott volna, az ily tervezet céljaira készült bármely ideiglenes rendelet azonban egy hasonló módon készült tervezet által vonható vissza, vagy módosítható, de ugyanazon hatállyal bír, mint az eredeti tervezet.

22. — 1. Ezen törvényben és népnevelésügyi törvényekben a „népiskola“ (elementary school) kifejezés bármely iskolát, mely a neve-

lésügyi főtanács szabályozása alapján, mint esti (evening) iskola vezetetik, nem ölelhet fel.

2. Az 1870-től 1900-ig menő népnevelésügyi törvények alapján a hatáskör az oktatás ellátására, kivéven ahol azon törvények határozottan ellenkező intézkedéseket nem tesznek, a nyilvános népiskolában az oktatás azon ellátására határozandó, melyben a nevelésügyi főtanács szabályzata alapján azon tanulók részesülnek, akik az iskolaév bezárása alkalmával 16 éveseknél idősebbek nem lesznek: kivéven, ha a helyi tanügyi hatóság a nevelésügyi főtanács beleegyezésével bármely ilyenű iskola esetében az iskola megokolható távolságán belül megfelelő magasabb nevelés igénybe vehető nem lévén, ezen határokat kiterjeszteni kívánja.

3. A hatáskör az iskolai túlmenő ellátásra, vagy ellátásnak gyámolítására, a tanítók képzésére vonatkozó és bármely nevelésnek ellátására vagy ellátásnak gyámolítására, a tanítók képzésére vonatkozó és bármely nevelésnek ellátására vagy ellátásnak gyámolítására, kivéven azt, hol ezen nevelés egy nyilvános népiskolában nyújtatik, hatáskört is fölölel.

23. — 1. A tanács hatáskörének ezen törvény alapján a tanítók és az iskolát vagy kollegiumot látogató gyermekek számára megokolható utazási költségek előmozdításának ellátását vagy fedezését is bármikor fel kell ölelnie, midőn a tanács úgy vélekedik, hogy ezen ellátást vagy fedezést területük vagy annak bármely részének körülményei megkövetelik.

2. A tanács hatáskörének a népiskolán túlmenő nevelés ellátására, vagy ellátásának gyámolítására azon hatáskört is fel kell ölelnie, mely szerint területén kívüli celok ellátásáról azon esetben, midőn azt területe érdekében állónak véli, gondoskodik — nemkülönben fel kell ölelnie azon hatáskört, hogy a magasabb képzettség (scholarship) ellátásáról vagy előmozdításáról gondoskodhassék, valamint rendszeren a tanács területén lakó tanulók díjait azon iskolákban, kollegiumokban, vagy tanulói otthonokban, melyet ezen területen, vagy azon kívül vannak, fizettesse, vagy azok fizetését pótolhassa.

3. Azon összeg, mely valamely adónál a font után befoly, ezen törvény céljaira a helyi kormánytanács által készített szabályzatnak megfelelőleg számítandó.

4. A nő azon jogát, hogy bármely gondnoksági testületnek, vagy ezen törvény szerinti nevelésügyi bizottságnak tagja legyen, sem neme, sem házasság által el nem veszti.

5. A helyi tanügyi hatóság által fentartott, de el nem látott iskolákban működő tanítók, mint a hatóság tagjai, bármely tisztségre az összeférhetlenség (disqualificatio) szempontjából oly minősítés alá teendők, mint a hatóság által ellátott iskolákban működő tanítók.

6. Ezen törvény céljaira a népesség az 1901-i népszámlálásnak megfelelőleg veendő számításba.

7. A nevelésügyi főtanács ezen törvény szerinti bármely jog körének gyakorlása, vagy bármely kötelességének teljesítése céljából, ha azt célszerűnek véli, nyilvános nyomozást tarthat és bármely nyilvános

nyomozásra az 1870-i népnevelésügyi-törvény hetvenharmadik szakasza, vagy ezen törvény bármely más intézkedése alkalmazandó.

24. — 1. Bármely kifejezésnek, melyhez az 1870-től 1900-ig menő népnevelési törvényekben sajátságos értelem kapcsolódik, ezen törvényben, hacsak azt az összefüggés másként nem követeli, ugyanazon értelemmel kell bírnia.

2. Ezen törvényben a kisebb helyi hatóság (minor local authority) kifejezés alatt bármely iskolát illetőleg valamely törvényhatóság, vagy városi kerület, vagy egyházközség tanácsa, vagy (ahol egyháztanács nincs) bármely egyházközség gyülekezete (meeting), melynek a tartományi tanács szerint az iskola szolgálatot tesz, értendő. Ahol a tartományi tanács azt látja, hogy az iskola több, mint egy kisebb helyi hatóság területének tesz szolgálatot, annak oly intézkedéseket kell tennie, melyeket a gondnokok kapcsolatos választására az érdekelt hatóságok által alkalmasaknak lát.

3. Ezen törvényben a „hatáskör“ (power), „kötelesség“ (dutus), „tulajdon“ (property), „köteleztetés“ (liability), ha csak az összefüggés másként nem kívánja, oly értelemben veendő, mint az 1888-i helyi kormányzati törvényben véteti.

4. Ezen törvényben a kollegium (college) kifejezés bármely nevelő-intézetet, legyen az akár helyhez kötött, akár nem, felölel.

5. Ezen törvényben az „egyezmény-okmány“ (trust-deed), ha csak az összefüggés másként nem követeli, bármely okmányt, mely valamely iskola vagy kollegium gondnokait vagy ellátását szabályozza, felölel.

25. — 1. Azon intézkedések, melyek ezen törvény első és második csatolmányában (schedule) a nevelésügyi bizottságokat, a gondnokokat, a birtok és tisztviselők áttételét és felszerelést illetőleg előadatnak, ezen törvény intézkedéseinek foganatosítására alkalmazandók.

2. Az 1870 től 1900 ig menő népiskolai törvények és más intézkedések alkalmazásában, melyekre ezen csatolmányban hivatkozás történik, az ezen törvény harmadik csatolmányában részletezett módzatok alkalmazandók.

3. Az ezen törvény negyedik csatolmányában említett rendeletek azon terjedelemben, amint az ezen csatolmány harmadik oszlopában részleteztetik, hatályon kívül helyezendők.

26. — Ezen törvény céljaira Scilly szigetek tanács teendő a Scilly szigetek helyi tanügyi hatóságává és a tanács kiadásai ezen törvény alapján a főtanács általános kiadásait képezik.

27. — Ezen törvény Skót és Irhonra vagy Londonra, ha csak arról határozott intézkedés nem történik, ki nem terjesztendő.

2. Ezen törvény, ha csak más határozott intézkedés nem történik, a kijelölt napon lép hatályba, a kijelölt nap pedig az 1903. év március 20. napja, vagy más oly nap, mely azonban tizenhét hónál későbbre nem eshetik, amelyet a nevelésügyi főtanács megjelölni kíván, nemkülönben ezen törvény különböző céljaira, intézkedéseire és a különböző tanácsok számára különböző napok jelölhetők ki.

3. Azon időszak, melynek tartama alatt a helyi hatóságok az 1901-i törvénynek, mint az 1902 ben megújított 1901-i nevelésügyi törvénynek

alapján az iskolaszékeket (school board) felhatalmazhatják, hogy azok azon iskolák és osztályok ügyeit, amelyekre azon törvények vonatkoznak, tovább vezethetik, a kijelölt napig kiterjesztendő; Londont illetőleg pedig az 1904. év március 26-ik napjáig.

Mellékletek.

A törvényt négy melléklet egészíti ki. E mellékletek részint a törvény végrehajtásáról szólnak, részint átmeneti intézkedéseket tartalmaznak.

Az első melléklet a nevelésügyi bizottságokat és gondnokokat illető intézkedésekről szól; a második a tulajdon, a tisztviselők és szabályzatok áttételét illető intézkedéseket adja elő; a harmadik a régibb törvényeken tett módosításokkal stb. foglalkozik; végre a negyedik a részben vagy egészen hatályon kívül helyezett intézmények illetőleg törvények táblás kimutatását adja.

Lássuk ezek közül a lényegesebbeket.

I. Minden tanár a nevelésügyi bizottság számára szabályzatot készít. A nevelésügyi bizottság működését tagjainak hiányos volta meg nem akaszthatja. Bármely bizottság annyi albizottságot alakíthat, amennyit jónak lát.

A gondnokok testülete az elnökét kivéven ha az állását hivatalból tölti be, maga választja tagjai számát, ügykezelését maga állapíthatja meg; a szám azonban háromnál kevesebb nem lehet. A testület tárgyalásainak menetét a gondnokokban való hiány nem akaszthatja meg; legalább minden három hóban egyszer s két tag kiváratára bármikor gyűlést tartandó. A gondnokok testületének határozatai nyitva tartandók.

II. A megjelölt napon fennálló bármely iskola helyi hatóságának vagyona, jogai és kötelességei a tanácshoz átteendők. Ahol a tanács jogairól és kötelességeiről lemond, a szerzett tulajdon vagy jog és kötelezettség a tartományi tanácshoz átteendő. Ahol a kerületi tanács megszűnik, annak jogai és kötelességei a tartományi tanácshoz helyezendők át. Ezen törvény hatályba lépése után egy iskolaszéki tagságra való választás sem tartható; a nevelésügyi főtanácsnak azonban oly rendeletet kell készítenie, melyet szükségesnek s célszerűnek vél s amely törvény erejével bír. Az iskolaszék által ellátott bármely iskola az 1870-től az 1900-ig hozott elemi népnevelési s az ezen törvény szempontjából, oly elbánásban részesítendő, mint a helyi tanügyi hatóság által ellátott iskola. Bármely hatóság tisztviselői, melynek vagyona, jogai és kötelezettségei, ezen törvény alapján egy tanácshoz áttettek, szintén ezen tanácshoz helyeztetnek át s annak tisztviselőivé válnak. Bármely helyi tanügyi hatóság, mely tisztviselői nyugdíja számára járadék tervezetet létesített, annak jótéteményeiben bármely áthelyezett tisztviselőt részesíthet. Az ezen törvény foganatosítására kívánt bármely szabályozás dolgában az 1894. helyi kormány törvény huszonnyolcadik szakasza (mely a tulajdon és kötelességek szabályozására vonatkozik) alkalmazandók.

III. Az iskolaszékekre (school board) és iskolakerületekre való utalások úgy értelmezendők, mint a helyi tanügyi hatóságokra való

utalások; az iskola alapra vagy helyi adóra való utalások pedig, mint azon alap vagy adóra való utalások, melyből a helyi tanügyi hatóság kiadásai fedezendők. A készitendő pót- (helyi) törvények hatáskörének (a hol a helyi tanügyi hatóság egy tartományi tanács) a különböző pót-törvények készítésének hatáskörét is, a hatóság területének különböző részei számára is fel kell ölelnie. Bármely rendeletben, mely az 1870-től 1900-ig hozott népnevelési törvények bármelyikéről vagy azok alkalmazásáról szól, ezen csatolmány által, ha csak az összefüggés másként nem kívánja, az iskolaszékek (school board), iskolakerületek, iskolaalap és helyi adót megfelelő helyettesítésekkel cserélendők fel. A helyi kormánytanács, a nevelésügyi főtanáccsal való megállapodás alapján, bármely helyi törvény intézkedéseiben rendelet útján oly módosításokat tehet, amelyek előre, azon intézkedéseknek ezen törvény szabványaival való megegyezővé tételére szükségeseznek látszanak; nemkülönben bármely tanács folyamodványára, mely ezen törvény valamint valamely helyi törvény alapján, a nevelést illetőleg hatáskörrel bír, a helyi törvényeken oly módosításokat tehet, melyek szerint a hatáskörnek oly módon való gyakorlása válik lehetővé, mintha az ezen törvény alapján álló hatáskör volna.

IV. Ezen mellékletben azon ülések és fejezetek, melyekben és melyek alatt az illető törvények hozattak, a törvények rövid címei, nemkülönben azon terjedelem, melyre a hatályon kívül helyezés, az új törvény által kiterjed, adatnak elő. Bármely becses lehet is ezen táblázatos kimutatás a törvény gyakorlati alkalmazásának szempontjából, magát a törvényt az bővebben nem világítja meg, miért is annak, habár csak kivonatos közlését is feleslegesnek látom.

A törvény rövid méltatása.

Amint láttuk, a bemutatott törvény négy részből s ugyanannyi csatolmányból áll. A részek a következők: 1. Helyi tanügyi hatóság; 2. A felsőbb nevelés; 3. A népnevelés; 4. Általános.

Az egyes részek szakaszai: 1. rész. A helyi tanügyi hatóság meghatározása és hatásköre; 2. rész három szakaszból áll, ezek a következők: a felsőbb nevelés gyámolítását illető hatáskör, kisebb törvényhatóságok és városi kerületek összeműködő hatáskörei, a vallásos oktatás; 3. rész szakaszai: az elemi nevelést illető jogok és köteleességek, az iskolák ellátása, az iskolák fenntartása, az új iskolák fölszerelése, az iskolák szükségessége, államsegély (aid grant), alapító gondnokok, iskoláknak egy gondnokság alatti csoportosítása, alapítványok, az iskola díjak elosztása, intézetekhez csatolt iskolák, hatáskör a népnevelési törvények alapján köteleességek kiszabására; a 4. rész szakaszai: nevelésügyi bizottságok, kiadások, a kölcsön, a tanácsok egymás iránti viszonyainak szabályozása, ideiglenes rendeletek és tervezetek, a nép- és felsőbb nevelés hatásköreit illető intézkedések, különböző intézkedések, meghatározások, az eljárást, áthelyezést stb. illető intézkedések, a rendeletek alkalmazása és hatályon kívül helyezése, a törvény alkalmazása Scilly szigeteken, terjedelem, kezdet és rövid cím.

Amint a részek ezen szakaszaiból láthatjuk, de amint magából a törvény szövegéből is kivehetjük, a törvény pusztán az iskola külszervezetéről szól: nem érinti az egyes iskolafajok célját, rendeltetését, azok terjedelmét, sem az azon célok megvalósítására szükséges eszközöket, a tanítás tárgyait, terjedelmüket stb. Szóval látjuk, hogy ezen törvény csak a külszervezetet, az iskola állításának és fenntartásának külső tényezőit kívánta megadni, vagy, hogy képlegesen fejezzem ki magamat, az edényt kívánta elkészíteni, melyet tartalommal megtölteni egy jövő törvényhozásnak lesz feladata. Hogy az angol törvényhozás miért járt így el, azt a következőkben bátor leszek még röviden érinteni; most azonban lássuk miben foglalhatjuk össze a jelen törvény érdemeit.

Első és legfőbb érdeme bizonyára az, hogy *a különböző fokozatú intézeteket közös kormányzat alá hozta*. Ez intézkedés mind politikai, mind nemzetgazdasági és pedagógiai szempontból felette fontos. Politikai szempontból azért, mert csak e törvényben fejeződik ki azon gondolat, hogy a különböző foku és fajta intézetek ugyanazon nemzet polgárait nevelik. Az ember születésénél fogva nem kultur lény; nevelés teszi emberré, polgárrá, az egyház tagjává, a nevelés képesíti valamely élethivatásra. Az angol nevelés eddigi rendszere a kasztszelleme kifejlődésének felette kedvezett. Nem a születést, de főképpen a vagyoni helyzetet értem. Etont, Winchestert, Rugby-t stb.-t szegény ember gyermeke, bármely tehetséges volt is, meg nem közelíthette; a népiskolák pedig, a legújabb időkig, kevés kivétellel csak szegény iskolák voltak. Az angol törvényhozók politikai belátásáról tesz tanubizonyságot, hogy ledöntötte, legalább nagy részben azon korlátot, mely a szegény, de tehetséges ifju előtt az utat elzárta. És ehhez kapcsolódik a nemzetgazdasági szempont is. Mily megmérhetetlen haszon az bármely nemzetre nézve, ha minden állást az arra leginkább rátermett egyén tölt be. Az igazi munka- s ezzel együtt pénz-megtakarítás csak ezen az úton érhető el. De nem kisebb a közös kormányzás pedagógiai fontossága. Eddig is különböző fokú intézetek egymásról tudomást sem vettek; egymást állandóan kölcsönösen vádolva, mindegyik haladt a maga útján. Ha az egyiknek sikerült valamely vívmányra szert tenni; részint a tanítandó anyagban, részint annak közlési módjában, a haladás útján egy lépést előre tenni: ez a másikra nézve holt tőke maradt. Mindennek a jövőben, a közös kormányzat folytán meg kell szűnnie.

A második érdeme, hogy *az egyenrangú, de külön fajta intézetek közötti versengést* (nem versenyt, mert ez csak üdvös lett volna) *egyszer-mindenkorra beszüntette*. Amint tudjuk az 1870. iskolatörvény megteremtette az iskolaszékkel bíró iskolákat (board school); de ezek mellett a felekezetek és magánosok vagy egyletek által fenntartott iskolák is, szabad iskolák (voluntary school) név alatt, szintén fennmaradtak. Az iskolaszékkel bíró iskolák az államsegélyből, a helyi adóból és tandíjából tartattak fenn, majd midőn a tandíj eltöröltetett, ezt megfelelő államsegély helyettesítette; a szabad iskolák alapítványokból, a hívek önkéntes adományából, államsegélyből és tandíjából. Ez utóbbiak állandóan panaszkodtak, hogy a legtöbb helyen híveik, helyiadó alakjában, a board school-ok számára is megadóztatnak, minek folytán, azok önkéntes adományai a

szabad iskolák számára, évről-évre apadnak, pedig, mint mondák, ők is ép oly állami érdekeket szolgálnak, mint az előbbieek. Egy ilyenmü versengésnek a jövőben a jelen törvény egy csapásra véget vetett. Ami a középiskolákat illeti, meg vagyok győződve, hogy a modern és klasszikai műveltség kérdése vagyis a humanismus és realismus közötti viszály csakis a közös kormányzás által oldható meg.

Nem csekély érdeme a bemutatott törvénynek a *vallásos oktatás kérdésének az iskolákban való megoldása*. Hogy ugyanis a gyermekek az iskolában részesüljenek-e vagy nem vallásoktatásban, ezt ezen törvény a szülők elhatározására bizza. Meglehet, hogy ezen intézkedés a jövőben sok egyenelenségnek válik forrásává, de akárhogy gondolkodunk is e tárgy fölött, a kérdésnek ennél helyesebb megoldását nem fogjuk kieszelhetni; mert utóvégre is a vallásos nevelés a szülők dolga. Ha bármily szigorral is ráparancsoljuk a vallásos nevelést és oktatást az iskolára; úgy mindaz kárbaveszett munka lesz, ha a családban kellő tápot nem nyer, sőt talán ott ellenkezői tapasztal.

Volna talán a törvény méltatására még egyéb is felhozható, de a magam részéről, főérdemeit az előadottakban látom. Most lássuk, hogy mily fogyatkozása vagy fogyatkozásai vannak.

Igenytelen felfogásom szerint a legfőbb fogyatkozása az, hogy a nép- és középiskolai oktatás között semmiféle határt meg nem állapít. Van ugyan a 22 szakasz 2-ik pontjában egy kis utalás, mely bizonyos körülmények mellett, a népiskolai nevelésnek a tizenhatodik évig való kiterjesztését megengedhetőnek tartja; de minden határozott intézkedés hiányzik: holott igénytelen felfogásom szerint, ennek megállapítása a külső kerethez tartozott volna. Ezen hiányának oka azonban az angol viszonyokban keresendő; s talán ez is indította az angol törvényhozást arra, amire e méltatás előtt utaltam, hogy t. i. az iskola beléletének szabályozására is miért nem terjeszkedett ki e törvény.

Angliában ugyanis a középiskola határozott alakot még nem öltött: van ott német, svájci és amerikai minta szerinti középiskola; s ezen különfeleséget, az angol nevelők egy része az iskola egyéni kialakulása szempontjából szükségesnek is vélik. Legalább így nyilatkozott előttem Miss Hughes a cambridge-i paed. Collegium főnöknője 1896-ban nálam tett látogatása alkalmával. Évekkel ezelőtt egy népnevelőkől és középiskolai tanférfiakból alakult bizottság, a nép- és középiskola egymás iránti viszonyának szabályozására egy tervezetet készített. Ezen tervezet szerint, mind a népiskola, mind a középiskola hat-hat osztályból állna; úgy azonban, hogy a népiskola ötödik és hatodik osztálya, a középiskolához való viszonyát illetőleg csak fakultatív jelleggel bírna, azaz ha a népiskola hatodik osztályának növendékei a középiskolába akarnának belépni, fölvételi vizsgát kellene nekik tenni; ennek híven minden középiskola két előkészítő osztállyal lett volna ellátandó. Ezen tervezet ellen, a több mint negyvenezer tagot számláló tanítók nemzeti egyesülete (national union of teachers), a leghatározottabban állást foglalt. Ugy látszik, hogy a szervezet dolgában az angol népnevelők nagy része az amerikai rendszer felé — nyolc osztályú nép-, — négy osztályú középiskola — hajlik; míg a középiskolai tanférfiak a német mintára kacsintgat-

nak. Hogy a törvényhozás az iskolaszervezet ügyében nem intézkedett: ennek oka bizonyára a nevelők véleményének eltéréseben keresendő. Várja míg a vélemények kiegyenlítődnek.

A törvény egy más hiányának talán az tekinthető, hogy sok benne a határozatlanság: illetőleg részint a nevelési főtanácsot, részint a helyi kormánytanácsot, részint a helyi tanügyi hatóságot és gondnokságot oly szabályzatok készítésére utasítja, melyeknek minősége a tagok esetleges képességétől függ, de talán sok vizzályra szolgáltat alkalmat.

Még egy hiányát nem hallgathatom el. És ez szerintem az, hogy a törvény nem az egész országra bír hatállyal. Így ki van az alól Skótország és London is véve. Az utóbbin ugyan már egy új törvény segített: ez ugyanis kimondja, hogy az Londonra is kiterjed; de Skóthon még mindig függőben van. Az idő bizonyára ezt is meghozza.

Ime ezekben kívántam a nagy horderejű törvényt bemutatni illetőleg ismertetni. Vajha tanulnánk belőle valamit!

Znióváralja, 1903. márc. 1.

Ismerteti: *Somogyi Géza.*

EGYESÜLETI ÉLET.

Jegyzőkönyv.

Felvétetett a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Orsz. Egyesülete választmányának 1903. évi április hó 27-én tartott ülésén.

Jelen vannak dr. *Kovács János* elnöklete alatt: *Nagy László, Mohar József* (Győr), dr. *Baló József, Miklós Gergely, Kún Alajos, Gerencsér István, Horvay Ede.* dr. *Vängel Jenő, dr. Neményi Imre, Snasel Ferenc, dr. Kiss Áron, Palágyi Lajos, Farkas Sándor, dr. Tóth Dezső, Hittig Lajos, Sztankó Béla, Németh Sándor.*

1. Elnök az ülést megnyitván, üdvözli a választmányt.
2. Sztankó Béla, főtitkár a folyó ügyekről a következőket jelenti:
 - a) Peres Sándor vál. tag. levélileg kimentette tavolmaradását.
 - b) Rendes tagul jelentkezik Skonyár József tanár (Liptó-Szt. Miklós). A választmány jelentkezőt örömmel igatja rendes tagjai sorába
 - c) A mult vál. ülés megbízásából hálafeleirat intéztetett dr. Wlassics Gyula és dr. Lukács László miniszter urakhoz a fizetésügyi törvényjavaslaton eszközölt módosításokért. Ugyancsak ez ügyben az elnökség köszönő levél alakjában kifejezte a választmány köszönetet dr. Hegedüs Loránt, Komjáthy Béla országgyűlési képviselő uraknak, a pénzügyi bizottság tagjainak nemkülönbén dr. Werner Gyula országgyűlési képviselő urnak is.

d) A tanítóképző-tanárok fizetésügyében megindított akció befe-

jeztével az elnökségnek s illetőleg a választmánynak elismerő köszönetüket fejezik ki az aradi, modori, félegyházi, m.-szigeti, temesvári, pápai, székelykeresztúri, budapesti, csáktornyai, bajai, csurgói, sárospataki, iglói áll. tanítóképzők, a kolozsvári, budapesti, győri, pozsonyi, hódmezővásárhelyi, sepsiszentgyörgyi áll. tanítónőképzők testületei. Örvendetes tudomásul vétetik.

e) Nagy László a vál. januári ülésének határozatából s felkéréséből kifolyólag beterjesztette a gyermektanulmányok ügyében összeállított kérdőpontokat. — Köszönettel tudomásul vétetik s a választmány megbizsa az elnökséget, hogy e kérdő pontokat — hivatkozással a Pethes J. javaslataira — a testületeknek véleményezés s hozzászólás végett küldje meg.

3. Mohar József „Az ifjusági könyvtárak“ címen tart előadást.

A választmány mindvégig élénk figyelemmel hallgatta a tanulságos és érdekes előadást s végeztével előadónak köszönetet szavazott.

Az előadáshoz hozzá szóltak. *Palágyi* Lajos: nem tartja célszerűnek, hogy az olvasmányok számonkérése által fokozzuk a tanulók túltelthetőségét, melyet az új tanterv úgyis rá ró a tanulókra. A kötelező olvasmányok úgyis benne vannak a tantervben, ezek számát ne szaporítsuk. Szerinte előadó figyelmen kívül hagyta a klasszikus irodalmat. Ne korlátozzuk az ifuságot azzal, hogy csak kijelölt műveket olvassanak: egyéniségüknek engedjünk szabad teret e tekintetben. A könyvtárt ne vegyük ki az ifjak kezéből, hadd csináljanak ők saját lelkesedésükből könyvtárt. A tanári kar csak ellenőrző szerepre szorítkozzék.

Dr. Baló József örvend az érdekes tárgy napirendre kerülésének s mivel a szóban forgó kérdésben egységes elvek és határozatok megállapítása nem könnyű, azt óhajtja, tartsuk a kérdést napirenden s egy külön vál. ülésen tárgyalassék. A számonkérést nem tartja nehéz dolognak. *Palágyi*val szemben állítja, hogy az öntevékenységet nem jó szabadjára eresztetni, mert könnyen téves utra tér.

Nagy László fentartani kívánja az ifjak olvasásában a szabad választás elvét az egyéniség fejlődése szempontjából. Az önképzőköri könyvtárakat nem akarná megsemmisíteni. Fontosnak tartja a gyakorló iskolai könyvtárak létesítését; itt tanulja meg a jelölt azon szempontokat, melyek a könyvtárak alapításánál irányadók, itt tanulja meg a kezelést. Az ifjusági könyvtárak létesítése napirenden levő kérdés, a feladat megoldása a néptanítóra vár, ebből a szempontból tartja fontosnak, hogy a jelölt a könyvtár kezelésével már a képzőben megismerkedjék. A számonkérést megbeszélés formában tartja legcélszerűbbnek.

Miklós Gergely szükségesnek tartja az ifjusági könyvtárak normálkatalógusának az összeállítását. Hogy az ifuság maga, vagy az állam létesítse-e a könyvtárakat, erre nézve az a véleménye, hogy a két factor együttesen.

Mohar József előadó reflectálva *Palágyi* felszólalására megjegyzi, hogy az ifusági irodalom fogalma nem zárja ki a klasszikus irodalom fogalmát. Előadó sem népiskolai ifusági irodalomról beszélt, hanem olyan irodalomról, mely a tanítóképző ifusága számára való olvasni

valókat tartalmaz. Az egyéniség korlátozását maga sem tartja helyesnek, hogy az ifjak egyénisége korlátoztassék, de az eltévelygés megelőzése szempontjából szükségesnek tartja, hogy a tanár vezesse az olvasást. Azzal, hogy a normáljegyzék összeállítását kívánja, nem köti meg az egyes intézetek kezét a könyvtár összeállítását illetőleg; minden intézet szabadon intézkedhetik a tárgyban, de a normáljegyzék összeállításának szüksége elvitázhatatlan.

A választmány elhatározza, hogy az előadó által benyújtott határozati javaslatokat szétküldi a tanítóképzők tanártestületeinek véleményezés végett s a vélemények beérkezése után a tételt újra tárgyalni fogja s érdemleges határozatot akkor hoz. Az idő előre haladván, az ezen választmányi ülésre kítűzött második tárgy, dr. Vangel Jenő előadása az állat- és növénytan tanításának segédeszközeiről — a következő ülésre halasztatik.

Ezzel az elnök a gyűlést bezárja.

K. m. f.

Jegyezte:
Németh Sándor,
titkár.

OKIRATTÁR

Rendelet a tanítóképző tanári tanfolyam tárgyában.¹⁾

Mint két év előtt és tavaly, úgy az idei nyáron is rendezek *tanító- és tanítónőképző-intézeti tanárok, illetve tanítónők részére szünidői tanfolyamot.*

A tanfolyam vezetését ezúttal is *dr. Pauer Imre* miniszteri tanácsos és tud. egyetemi ny. rendes tanár úr volt szíves elvállalni, a ki a *logika* köréből előadásokat is fog tartani.

A *magyar nyelv* köréből tartandó előadásokra *dr. Szinnyei Főzsef* tud. egyetemi ny. rendes tanárt kértem fel, a *történelem* köréből tartandó előadásokkal pedig *Sebestyén Gyulát*, az orsz. közoktatási tanács titkárát s az áll. tanító- és tanítónőképző intézetek miniszteri biztosát bíztam meg.

Az előadások Budapesten a tudomány-egyetem termeiben fognak megtartatni s mintegy két heti időtartamra tervezve, f. évi *julius 6-án* kezdődnek.

Részt vehetnek az előadásokon tanító- és tanítónőképző-intézeti tanárok, illetve, tanítónők, kik a felvételért hozzám intézett kérvényeiket *május 20-dikáig* tartoznak benyújtani közvetlen felettes előljáróságuknál.

Vidéki áll. képzőintézeti 20 tanár és tanítónő személyenként 100 korona segélyben részesül.

¹⁾ Hasonló rendeletet küldtek az egyházi főhatóságoknak.

A tanfolyamban úgy segélydíjjal, mint a nélkül résztvevő tanárok-
nak és tanítónőknek kilátásba helyezem a budapesti I. ker. áll. tanító-
illetve a II. ker. áll. tanítónőképző-intézetek *internatusi helyiségeiben* való
ingyenes elszállásolást.

Az első jelentkezés *f. évi július 6-án* reggel 8 órakor történik a
tud. egyetem bölcsészeti karának tanácstermében.

Mindezekről a kir. tanfelügyelőséget, további szabályszerű eljárás
végett, oly meghagyással értesítem, hogy a beérkezett folyamodványokat
f. évi május hó 31-éig múlhatatlanul terjeszsze fel hozzám.

Budapest, 1903. évi május 2-án.

A miniszter helyett: *Zsilinszky M.*
államtitkár.

VEGYESEK.

Tanfolyam a siketnéma tanítók számára. A siketnémák orsz. intézetével
kapcsolatos gyógypedagógiai tanítóképzőn, az 1903—1904. tanév elején, 10
tanfolyamhallgatói állás lesz betöltendő. Pályázhatnak 30 életévüket még be
nem töltött oly nőtlen egyének, kiknek elemi iskolai, avagy ennél magasabb
pedagógiai képzettséget igazoló oklevelük van. Elsőbbségben részesül, aki már
mint tanító működött és a német, vagy más idegen nyelvben is jártás. A két
évig tartó elméleti és gyakorlati tanfolyam a siketnémák, vakok, szellemi fogya-
tékosak, dadogók és más beszédhibákban szenvedők tanítás és nevelés módjá-
ban nyújt képzést. Javadalmazás évenként: díjazásúl 480 korona és ellátásra 320
korona, mely utóbbi összeget azonban a teljes ellátás fejében azon intézet pénz-
tárába utalványozzák, amelyhez a hallgatókat kirendelik. A szakvizsgálat sikeres
kiállása esetén az illetőnek kinevezésre való előjoga van valamely hazai gyógy-
pedagógiai intézethez. A pályára az előképzettséget és az eddigi gyakorlati
működést igazoló, esetleg még más okmányokkal is szabályszerűen felszerelt
kérvényét a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumhoz címezve, legkésőbb
f. évi július hó 1-ig személyesen nyujtsa be az alulírt igazgatóságához. A tan-
folyamra ugyanekkor veszik fel a magánuton készülő jelölteket ösztöndíj nélkül.
A felvétetni óhajtok valamennyien személyesen tartoznak az intézet igazgatósá-
gánál jelentkezni, s ott a pedagógiai készütségüket igazolni. A tanfolyamot
illetőleg a vallás- és közoktatásügyi miniszterium 1902. évi 39246. sz. a. kelt
rendeletével jóváhagyott szabályzat irányadó. Vácon, 1903. június hó 1-én.
Borbély Sándor s. k. siketnéma intézeti igazgató.

Választmányi ülés. A tanítóképző-intézeti tanárok egyesületének választ-
mánya május hó 18-án tartotta a lefolyt iskolai évben utolsó ülését dr. *Kovács*
János elnöklete alatt. Ez ülésnek főtárgya volt dr. *Vángel* Jenő előadása az
állat- és növénytan tanításáról, ami folytatása volt a múlt év március havában

tartott előadásának (megjelent a múlt évi áprilisi füzetben). Jelenleg a tanítás módszeréről értekezett. Kifejtette, hogy a tanításnak a biológia útján kell haladnia s a közvetlen megfigyeléseken és gyakorlatokon alapulnia. Részletesen szolt az állat-, növénytani kirándulásokról, előkészítésökről, kivitelökről s a gyűjtött anyag feldolgozásáról. Minden tanulóknak gyakorolnia kell magát a növények és állatok meghatározásában és leírásában. Utóbbi cél elérésének megkönnyítésére táblázatos sémát szerkesztett, amelyet be is mutatott a választmányynak. Majd beszélt a növendékek biológiai gyakorlatairól, szervezésükről, berendezésükről, felszerelésükről. Végül az iskolai botanikus kertek helyes berendezését ismertette s bemutatta a Pedagógium botanicus kertjének alaprajzát. A megéljenzett, tartalmas és lelkes előadás után *Miklós* Gergely hangoztatta annak nagy szükségét, hogy a tanítónőképzők növendékei is tegyenek természetrajzi kirándulásokat. Hozzászóltak még: *Snázel* Ferenc és *Herrmann* Antal. Előadás után az összes jelenlevők megtekintették a Pedagógium botanikus kertjét, amelyet a polgári iskolai képző növendékei gondoznak. E kertben ma már 500 növényfajt termelnek, amelyek a tudományos rendszer szerint vannak csoportosítva. Alapítását dr. Vángelnek köszönheti. Majd a Pedagógium biológiai intézetét tekintette meg a társaság. Ez ma már kitünő berendezésére nézve vetekszik az ország egyetemeinek biológiai intézeteivel. Kiváló érdeme, hogy a gyűjtemény nagy része a hallgatók gyűjtése és kezemunkája. Bemutatta Vángel dr. az olaszországi és az erdélyi (szentannatavi) kirándulások gazdag gyűjteményeit, az ő szerkesztette «tanulógyűjteményt», a jelöltek dolgozó asztalainak berendezését stb. Dr. *Kovács* János meleg szavakkal köszönte meg dr. Vángel Jenő tanulságos előadását, kalauzolását s a szives és beható magyarázatait. Hozzáteszük: Vángel Jenő lankadatlan buzgalma, kitartása, szakképzettsége nyilatkozik meg a Pedagógium biológiai intézetében, amely az ő keze alatt magas fokát érte el a virágzásnak

Kimutatás

az 1903. június 1-éig befolyt tagsági díjakról.

1903-ra: Csepreghy Endre, Boér Gergely, Aradvidéki Tanítóegylet, Rybár István, Herchl János, Dr. Steinberger Ferenc, Kuszákné Bánóczy Róza, Beszterce-Naszódm. Ált. Tanítóegylet, Sz. Szabó Géza, Ferenczy Izabella, Mihalicska István (8—8 kor.).

1903. I. félévre: Desics József, Kiss Á. József, Strauch Gyula, Mogyoró János, Szente József, Menich Antal, Mangesius Mária, Herczegh Kamilla (4—4 kor.).

1903. II. félévre: Bellosics Bálint, Bene Gyula (4—4 kor.).

Horvay Ede,
pénztáros.

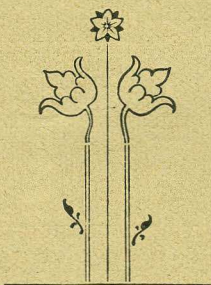
MAGYAR LÁNYOK

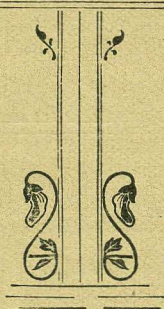
KÉPES HETILAP FIATAL
LÁNYOK SZÁMÁRA • •

— SZERKESZTI —
TUTSEK ANNA

MUTATVÁNYSZÁM
KÉRÉSRE INGYEN.

Azoknak való ez a nagy gonddal s szeretettel szerkesztett lap, a kiknek a legnehezebb szép és jó olvasmányt adni, t. i. a fiatal magyar lánynak. A legjelesebb írók, festők, tanítók, tanítónők sorakoznak a szerkesztő segítségére s alig van magyar író, ki nem írna a MAGYAR LÁNYOK-ba. A szépirodalmi részen kívül ismeretterjesztő cikkeivel, továbbá a háztartás, kertészet, konyha, kézimunkák, női foglalkozások, divat stb. körébe vágó rovataival van megbecsülhetetlen szolgálatára lapunk a magyar lányoknak. // // // // // // //

ELŐFIZETÉSI ÁRA

Egész évre 12 kor. * Félévre . . 6 kor.

Negyedévre 3 kor.

Kiadóhivatal: BUDAPEST, VI., ANDRÁSSY-UT 10. SZ.

Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulatnak

ki lehet tagja?

Tagja lehet minden ajánlás nélkül bárki, aki évenként 20 korona
tagsági díjat fizet.

Kedvezményei:

1. Kapja két-havonként a **MŰVÉSZET** című képes folyóiratot.
2. A társulat minden kiállítását **ingyen látogathatja**, ezenkívül öt jegyet kap családtagok számára.
3. A tagok részére évenként 30.000 kor. értékben műtárgyak sorsoltnak ki.

A művészeti folyóirat címe: **MŰVÉSZET** Szerkeszti LYKA KÁROLY.

A **MŰVÉSZET** közvetítő forum, mely összekapcsolja az alkotó művészt a szépeért lelkesülő, műszerető közönséggel. A mi szépet és újat termel a magyar művészek vésője s ónja, azt a **MŰVÉSZET** a legmagasabb színvonalon álló sokszorosításban közli. Két-havonként 70—80 oldalon tömérdek képet, rajzot közöl; a legjobb magyar munkákat, gyönyörű színes műmellékleteket, grafikai lapokat, eredeti rézkarczokat, szövegben pedig ösmerteti a modern és a régi művészetet.

A **MŰVÉSZET**

előfizetési ára olyanoknak, akik nem tagjai a társulatnak, 18 kor. egy évre, fél-évre 9 kor. Az előfizetési pénzek a **MŰVÉSZET** kiadóhivatalába küldendők: Budapest, VI., Andrásy-út 10. sz.

Aki be akar lépni az O. M. K. T. tagjai közé, kérjük: vágja le ezt, s kitöltvén, adja postára az O. M. K. Társulat címére, Budapest, VI., Városliget, Új Múcsarnok.

Tagbelépési nyilatkozat.

Állított az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat rendes tagjai sorába lépek s a társulati alapszabályok értelmében kötelezem magamat az 1903. évtől számított legalább három éven át, évenként 20. koronát, Budapesten, a Társulat pénztárába befizetni. Híköltöm magamnak viszont mindazokat az előnyöket és jogokat, amelyek ugyanazon alapszabályok szerint a Társulat rendes tagjait megillelik.

Hely és kelet:

Állítás: